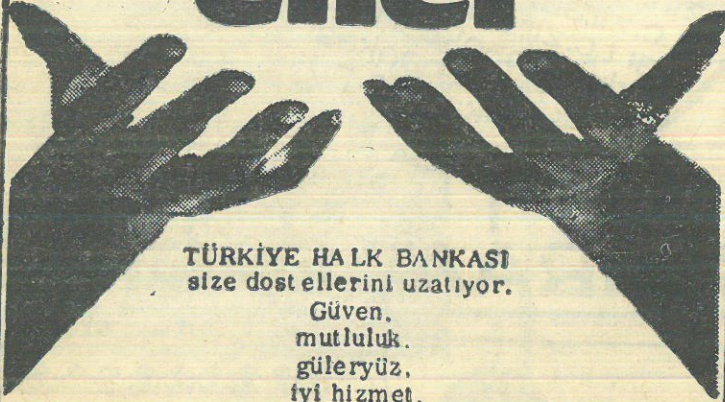

**dost
eller**

TÜRKİYE HALK BANKASI
size dost ellerini uzatıyor.

Güven,
mutluluk,
güleryüz,
iyi hizmet,

modern uygulama
Halkın bankası olan
TÜRKİYE HALK BANKASI
daima
hizmetinizdedir.

TÜRKİYE HALK BANKASI

(Basın: A - 20326/60186 - 93)

256

Bib

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

EYLÜL 1978

İÇİNDEKİLER:

- Halkbilimde Don Islatmadan Balık Tutmak Ümit KAFTANCIOĞLU
Halkçı Sanat: Sanatta Devrimci Doku —3— Ceyhan Atuf KANSU
Kars Halk Dansları Üzerine İki Düzeltme —1— Mahmut SARIKAYA
Anadolu Efsaneleri: Gölbaba ile Ağrı ve Alagöz Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU
Baksı —2— Yıldırım ERDENER
Ulusal Besinimiz Yoğurt Şükrü BEKÂN
Malik Aksel ve «İstanbul'un Ortası» Konur ERTOP
Halk Fıkraları ve Nasrettin Hoca Türker ACAROĞLU
Malatya'da Hayvan Yemleri ve Ot Adları Ahmet ŞENTÜRK
Ohrid'de Türk Folklor Kurumu'nun Başarısı Üstün GÜRTUNA
«Oyunlarımız — Türkülerimiz ve Dımıdan —2— Nail TAN
Kecskemet Uluslararası Folklor Konferansı ve Festivali NASRATTINOĞLU
Afganistan'da Etnik Gruplar ve Kökenleri —3— D.N. WILBER - Oğuz AKTAN
Vize'nin Doğanca Köyünde Söylenen Maniler Fahrettin EKİM

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 350

KURUŞ : 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

257

28 Kasım 1978

Devlet Nüshası

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

8421

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 350

EYLÜL 1978

YIL : 30 — CİLT : 18

HALKBİLİM'DE DON ISLATMADAN BALIK TUTMAK

Yazan : Ümit KAFTANCIOĞLU

Türkiye'mizde, aydınlar ve aydın geçinenler arasında bir türlü sağlık kazanmayan sayırlıklar vardır. Halkbilim üstüne yazı yazmak, kural koymak, öğretmen kesilmek. Dahası bu konu üstünde «Tek yetkili» görünmek tutkusu bir tür hastalık hastalık! Elbette bunun nedenleri var. Sanıyorum bu nedenleri sıralamak gerekirse öncelik kazanan, bu kişilerin derleme gibi, halk arasına girme gibi zor bir uğraşa dayanamayacak güçsüzlükleri gelir. Sonra, bir türlü büyük kenti bırakıp Anadolu'nun yoksulluk dolu, yoksunluk dolu kırlarını, bayırlarını gezmek, örenlerinde geceleme zorluğu. Sonra halkı kendi ölçülerine göre çok önemsiz saymaları. Bir de, şurdan burdan, şundan bundan alıp, altını üstünü değiştirip allayıp pullayıp ortaya sürmek gibi kolay işler varken ne diye yollara düşsünler? Niye böylesi bir güçlüğü katlansınlar?

Yıllardır karıştırdığım, okuduğum elinizdeki şu dergi, bana çok şeyler öğretmiştir. Kimlerin nerelerden ne aldığını yakından izleme olanağı vermiştir. Şimdi açık açık yazsam, desem ki «Şu adam, şu derlemeleri benden almıştır, benim derlemelerimden almıştır», hemen yadırganır, suçlanırız. Bu yolu seçmek istemiyorum. Yararsız mı bu yol üstünde yürümek, bir takım alıp aşımaları duyurmak? Yararlı, buna inanıyorum. Ne var ki, kimi üstadlar (!) «Vay efendim, sel yokken kum vardı», derler. Bilmezler ki «Boynuz sonradan çıkar, kulağı geçer.» Bu özsözleri, bu atasözlerini bile yazmaktan kaçınmak isterdim. Ne yapalım ki kimileri bu sözlerdeki açıklığı bile kavrayamazlar?

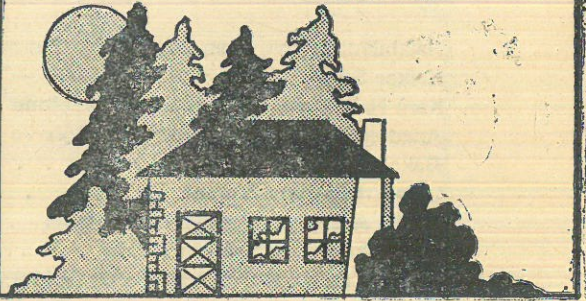
TRT ekranlarını izleyenler, radyoları dinleyenler çok iyi bilirler, halk sanatçılarının büyük bir bölümü belki yirmi, belki otuz yıldır, belki de TRT'ye ayak attıklarından bu yana halkın içine girmemişlerdir. Derleme yapmazlar, köy düşünlerine gitmezler. Öylesine büyük kentli olmuşlardır ki giyimleri, davranışları, ağızları, rengini sildikleri türküler bile halktan değildir. Bir dörtlüğün, bir dizesini bozarlar, uyduruk bir satır, bir sözcük eklerler, Ege dolaylarından bir türkünün havasından bir kaşık, bir kaşık da Diyarbakır yöresinden katarlar, olur yeni bir türkü. Ve biz, bizler, bu bozuntu türküyü dinleriz. Ne uyak kalır, ne anlam kalır, ne Türkçe ses uyumu kalır, ne yakışık alacak bir söyleyiş güzelliği kalır.

İşte bu çalıp çırpma, uydurma, aşırma; Halkbilimcilere, derlemecilere, folklor üstüne yazanlara da bulaştı. Belki kadrolu ve TRT'ye ve belli yerlere kapak atmış sanatçılara da bu tür yazarlardan geçmiştir, aynı hastalık.

Pir Sultan üstüne yazılan yapıtlara bakıyorum. Pir Sultan'ın o'mayan bir nice uydurmalar, Karacaoğlan'a bakıyorum bir nice uydurmalar, Köroğlu'na bakıyorum bir nice yanlışlar, yanlışlıklar... Ne geçiyor elimize, ne sağlıyoruz? Eğer amacımız Halk kültürüne, halkbilimine yardım etmek, onu açıklamak, yorumlamaksa, halkın geleneksel kültürünü derleyip toplamaksa, çalıp çırpma, alıp aşımalar bir şey sağlamaz, tersine çok şey götürür. Eğer, kolay yolu seçenler masa başında onun bunun derlemelerinden alıp değiştirerek, adını sanını duyurmak iste-

“kolay ev sahibi olmak için.”

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI

(Basın : 60174/A. 20312 — 94)

EV

sahibi olmak SİZİN DE hakkınızdır

YUVA hesabımızla EV edinmenize yardımcıyız

asrılık tasarruf bankası

EMNİYET SANDIĞI

(Basın : 60083 - 95)

258

259

yenler gerçekten halkçı ise ne diyelim? Bir sö-
zümüz yok. Varsın bu çalıp çırpımacı halkçılık-
larına sarılsınlar. Belki adlarını tarihlere ge-
çirirler (!).

Ne var ki, bunların adını kimse «hayır dua»
ile anmaz. Bunların adlarının önünde hep ünlem
işareti yer alacaktır. Kendilerini bile kandırarak
gücünde olmayan bu kişiler kimseyi uyutamaz-
lar. Folklor çalışması, şuradan burdan aşırma-
la olmaz. Böylelerine gülerler. Kimi çalışmalar-
dan elime geçenlere bakıyorum, karıştırıyorum.
Şuradan buradan duyulmuş, daha önce bir baş-
kasınca derlenmiş parçaları alıp kendi bulgula-
ryımış gibi gösteriyorlar. Küçültücü bir iş oldu-
ğu gibi, inandırıcı olması da söz konusu olmu-
yor.

Saniyorum, derlemecilik denince bir alın
teri, bir emek gerekiyor. Yani, «Balık tutmak için
önce don ıslatmak gerek.» Bir köyde, bir ilçede,
bir yaylakta, kırsalkta, bölgede bir süre kalmak,
yerleşmek, halkın geleneklerini izlemek yerine
yaşamak gerek. Kimileri ne yapıyor; filan ada-
mın filan derlemesinden yararlanıyor. Yararlan-
mak kötü mü? Elbette güzel. Ne var ki yararlan-
ma ile, çalmayı ayırmak gerek. «Bu dörtlük-
ler 'nin yaptından alınmıştır», de-
mek varken, kendi emeğini ileri sürmek küçük-
lük değil de nedir? Sonra, o çaldığımız kişinin
derlemesinin doğru olduğunu nereden biliyoruz?
Bir suçta, bir yanlışta ortak olmaktan kaçınmak
araştırıcı için, yazarın için, derleyen için ilk ko-
şuldur. Süslü bir paket diye elimize aldığımız
belki de bir oyuncak tuzaktır. Patlar elimizde,
sonra sakat kalırız. Kuşkusuz halkbilimine de
yara vermiş oluruz.

Kimden, nereden, kimin hangi yapıtıdan,
hangi yazısından ne aldığımızı bildirmek, halk
kültürü çalışmasının önemli koşullarındandır
Fakat kimi büyük folklorcular (!) alıp aşırmayı,
değiştirmeyi, çalıp çırpımayı, «Başkasının eme-
ğiyle gerdeğe girmeyi», koşul olarak bellemiş-
lerse elbette «Yüzlerini ıslatan her şeye rah-
met», diyeceklerdir.

Bizim ülkemizi kasıp kavuran bozukluk öy-
lesine atlamalar yaptı, ülkeyi öylesine baştan
başa sardı ki, bu ahtapotun kolları arasında gü-
neşisıvamak isteyenler çıktı. Bu karanlık tut-
kusu olanlar, kendilerini öylesine pazarlamış, öy-
lesine büyük göstermiştir ki, bunlara söz söyle-
mek bile «Kimsenin ağzının aşı değildir». Bilen

bunlardır, el yazmaları olan bunlardır, doğru on-
lardadır, onların dediğinin, bildiğinin tersine
söz edilmez, eleştirilmezler, beğenmek zorun-
dayız bunları (!). Neden böyledirler? Elbette
bentten bir savak açılırsa, alttan çamur birikin-
tisi çıkar ortaya. Öyleyse eleştirilmez olmak,
bunlar için varlıklarının tek nedeni, tek dayana-
ğı! Başka neleri var?

Böylelerine bir iki örnek vermek iyi olur.
Orhan Şaik Gökyay'ın «DEDEM KORKUT'UN
KİTABI'na baksınlar. Kimden ne aldığını bir
ciltlik kitap olacak ölçüde sıralamış. Ruhi Su'nun
büyük plaklarına baksınlar, ilk ağızda kim-
den, kimlerden yararlandığını yazmış. Sedat
Veyis Örnek'in «TÜRK HALK BİLİMİ» adlı ya-
pıtına baksınlar, fotoğraflardan tutunuz bir tek
satır aldığı kimselerin, yapıtların adını tek tek
belirtmiştir. Böylesi dürüst örneklerle bu açıdan
bakmak istemiyorsanız, belki çalıp aşıracağınız,
alıp değiştireceğiniz çok şey var bu yapıtlarda,
o yüzden bakın hiç değilse.

Ne diyelim, yaşamanız daha nice yıllar sür-
sün, bu en içten dileğim. Yalnız yaptıklarınız
bitsin, diyorum. Aydınlik, dürüstlük sizler için
de seçenek olsun,

Bize gelen KİTAPLAR

● Ayhan Zeren: «MÜZİKTE SES SİSTEMLE-
Rİ». Genel Diziler. Yazarın Önsöz'ünden sonra
1. bölümde: Ses sistemi ne
demektir, Ses nedir, Ses çalın-
ının titreşimleri, Basit harmonik hareket, Ka-
rışık sistemlerin titreşimleri, Kulağın bazı özel-
likleri, Aralık nedir, Aralık birimleri; 2. bölüm-
de: Müziğin insan yaşayışına girişi, Genel diziler-
inin oluşumu, Doğal dizilerin ayrıntıları, Sonuç;
3. bölümde Seslerin adlandırılması, Nota yazısı,
24 numaralı dizideki aralıklar, Tanpereman ve
en sonda da Kaynaklar ile Dizin yer almaktadır.
Haberleşme adresi: Merkez Bankası Evleri,
Onurlu Sokak, No. 4, Kalaba - Ankara'dır. Eserde
50 nin üstünde grafik, şema, nota, işaret ve di-
zilere ait çizelge ve şekil yer almaktadır. Kitap,
23,5 X 16,5 cm boyunda, 120 sayfadır. İyî kâ-
ğıda basılıdır. Üzerinde fiyatı yazılı değil (An-
kara, 1978).

SANATTA DEVRİMCİ DOKU

Yazan : Ceyhun Atuf KANSU

Romanda ve öyküde, halkçı sanatın kul-
lanılır, işe yarar, yayılır olmasının öğeleri,
daha çok dilin yalınlığına, konunun gerçekliğine,
sorunların ve işleyişin açıklığına ve çizilen, an-
latılan insanların sıcaklığına bağlıdır: Ömer Sey-
fettin'in «Diyet»i Koca Ali'yle, Fakir Baykurt'un
Yılanların Öcü Irazca Ana'yla, Orhan Kemal'in
Yılanların Öcü ile, Cemile ile ve bir Sait Faik'
in Papaz efendi öyküsü, o sıcaklık insanla, top-
rağı bir can gibi bağrına basan, bir kutsal kitap
gibi seven Papaz efendiyle sevilir. Halkçı sana-
tın insanlar arasında bağ kurma işlevini, o sı-
cak, gerçek insanlar üzerlerine alırlar. Öykülere
ve romanlara halk kaynağından giren kişilerin
insan sıcaklığı bizi vurur, bizi sarar, bizi ısıtır
ve bizi değiştirir. Halkçı sanatın kılığında
(pratiğindeki) insanı sıcaklık, bir yerde, bu
sanatın üçüncü ögesine «insanı daha ileri, daha
güzel, daha doğru bir aşamaya iten, isteklen-
diren», bir başka deyimle, insanı uyandırarak,
insanı yüreğinden sararak, kendini aşmayı sağ-
layan, devrimci ögeye çıkarır bizi. Bir örnekle
belirtelim bunu. Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü
romanındaki Irazca Ana, ilk önce, insan sıca-
lığıyla doludur. İlk, buradan başlar romanın et-
kisi. Karataş köyünden Irazca Ana, o köylü ka-
dın sıcaklığıyla nereye çeker bizi? Irazca Ana
ne yapar? Evlerinin, önüne ev yapmaya kalkan
köy kurulu üyesi Haceli'ye karşı, dikilir, direnir.
Muhtar/Haceli; Kara Bayram/Irazca Ana; zen-
gin/ yoksul, güçlü/ güçsüz arasındaki çelişkide
Irazca Ana, bu çelişkiye direniş deyimler. Bu
çelişkinin direnilerek değiştirilebileceği, yenile-
bileceği umudunu aşılır. Irazca Ana, sıcaklığıyla
sarıp bizi, şu alana çıkarır: İnsan insanı de-
ğiştirebilir. Giderek, insan toplumu, çevresini de-
ğiştirebilir. Halkçı sanatın özündeki devrimci öge
budur.

İnsan insanı değiştirebilirse, insan toplumu
da değiştirebilir. Irazca Ana dikilmese de, diren-
mese de, toplumda, güçlü/güçsüz; ezen/ ezilen
çelişkisi vardır.. Bu çelişkiler alttan alta, gizli
açık durmadan çatışmalar çarpışmalar. Ama, dur
bekle, bu çelişkiler kendiliğinden yeni bir aş-
mayı, güçsüzün, ezilenin haklının üstüne çıktığı
bir aşamayı yaratamaz. Irazca Ana direnmezse.
Karataş köyündeki çelişki ortaya çıkamaz. Bir
anlamda, Irazca Ana bir devrimcidir, Direnciyle,

bir köy çelişkinin yeni bir aşamaya götürülen in-
sandır. Evet... İnsan toplumu değiştirir. Sa-
nattaki insan da, yaşamdaki insan da. İnsan ön-
ce değişmezse toplumun değişeceği yok. Çeliş-
kiler üstü örtük öylece dururlar. İnsanı, örne-
ğimize Irazca Ana'yı direnmeye iten köydeki
çelişkidir, ne var ki, bu çelişkinin üzerine üze-
rine yürüyen kanlı canlı bir köy kadınıdır, somut
insandır, bir kadın anadır. Karataşlı Irazca Ana'
dır. İnsan toplumu etkiler, toplumun çelişkinin
örnekler, somutlaştırır, bu çelişkinin gün yüzü-
ne çıkmasıyla toplum da insanı etkiler. Devrim-
lerin temel döngesi budur. Suyun içinde buğu
da vardır, donma da. Suyun iki çelişkisi budur.
Ama, suyu ateşe tutmadıkça, bekle ki suyun
içindeki gizli buğu çelişkisi ortaya çıkarak bu-
ğuya dönüşsün. Halkçı sanatın devrimci ögesi,
toplumdaki çelişkilerin ortaya çıkması yeni bir
aşamaya dönüşmesi için gerekli insanı ateşi sağlar.

Sanatla devrim arasındaki ilişkinin en sağ-
lam kuralını, sanırım. Atatürk koymuştur: «Bir
ulusun yeni değişikliğine ölçü, müzikte de-
ğişikliği alabilmesidir kavrayabilmesidir.» Bu ne de-
mektir? «Müziğini değiştirerek, bir ulus de-
ğişebilir» demektir. Müzik insanı değiştirir mi? Mü-
ziğin bir işlevi var mıdır? Opus dergisinin 3., 6.,
8., ve 9. sayılarında «Tarih Boyunca Müziğin
Önemi ve Fonksiyonları» adlı incelemesinde
Muammer Sun, bu soru'nun yanıtlarını araştır-
maktadır. Bu yanıt, «müziğin insanı giderek,
toplumu değiştireceği» biçimindedir. Konfüç-
yüs'ten şu sözleri almaktadır. Sun: «Bir toplu-
mun müziği bozuldu mu, o toplumda pek çok
şey de bozulmuş demektir.»

Halkçı sanat açısından müziğin, bu üç öge-
yi, halk kaynağını, gündelik yaşantıda işe yarar-
lığı, bir iş görmeyi, işlevi, bir de «insanı, top-
lumu değiştirmekteki» devrimci özelliği birleş-
tirmesine örnek, yine Sun'un Luther'den verdiği
örnektir: «Luther, halk için yaptığı dinsel yeniliği
halka dayandırıyor: Halkın yaşadığı dile ve
müziğe. Böylelikle, yenilikler halk tarafından
daha kolay, daha çabuk ve daha kökten benim-
seniyordu. Müziğin işe yararlığı burada da onun
gelişimini desteklemiyor, çabuklaştırıyor.
Böylelikle müzik, reformda da fonksiyonel olu-
yordu; toplum yaşantısında iş gördüğü için,

gördüğü işe denk yer tutuyor, önemseniyor ve geliştiriliyordu.»

Muammer Sun'un bu örneğine benzer bir oluşu, bizim halk ilahilerimizde ve ezgili Bektaşî nereslerinde izleyebiliriz. Temelde halk gizemciliği (halk mistisizmi) Tanrıyı insanlardan ayrı tutmaya çalışan egemen katların bağınazlıkla, katıllıkla örttükleri Tanrı/ insan çelişkisinden doğuyordu. Bu çelişki, Anadolu halk gizemcileriyle, bir yerde, insanca bir aşamayla, Tanrı ile insanı birleştirerek çözümlendi. Halk ilâhilerinde Tanrı'yı öven, onu insana bir dost sayan ölçülü, uyaklı ezgilerde Türk halk gizemcilerinin bu öğretisi yayılmaya çalışır: İnsandır Tanrısal olan ve Tanrı'dır son insanca kapı, sevgi, bilgelik ve dost kapısı, Şimdi, halkçı sanatın, müzik ve şiir, üç temel ögesini, bu halk ilâhilerinde bir arada görebiliriz: İlâhilerin dili ve deyim kaynağı halktan gelmektedir, halkı bir öğretici çevresinde toplamak için kullanılmakta, apaçık bir iş görmektirler; bu iş ayrıca, egemen katların dünya görüşüne, dinsel bağınazlığına ve soyutçuluğuna karşı bir iştir: Hoşgörüyü, insanın insanca değerini, Tanrı katında insanın Tanrı'yla eşleşmesini, Tanrı'nın halka dönük «sevgili, dost» yüzünü getirmektedir.

Halkçı sanatın, halkı devrimci bir açığa ulaştırma, halkı uyandırma bakımından yüklenildiği devrimci gücün çağdaş bir yorumunu, Meksikalı devrimci ressam David Alfaro Siqueiros yapmaktadır. (Büyük Sanata Dönüş, Dost dergisi, Ekim 1966, çeviren: Alâattin Bilgi). Yazıda, halkçı sanatın felsefesini şu satırlar özetlemektedir: «İnsan, nesnelere dolu bir tabiat içinde hareket eder.» David Alfaro Siqueiros, «nonfi-

guratif»e açıkça karşı çıkmaktadır. Halkçı resim: «Figüratif ve gerçekçi bir resimdir.» Böyle bir resim, halktan gelebilir, halkça kullanılır, sevilir ve halkın devrimci savaşında, ona umut kaynağı olabilir. Resmin, gide gide halktan uzaklaştığını, «sanat için sanat», «resim için resim», «plâstik ötesinde bir ilinti aranmaması»na yöneldiğini söylüyor Meksikalı ressam ve halktan uzaklaşan resmin, soylu evlere, oda duvarlarına sığınmasını boyutlarının küçülmesini yererek şunları söylüyor: «Nesnellik, genellikle dramatik bazen de trajik toplumsal gerçeğe çıkar. Toplumsal gerçeğin resimle canlandırılması, soylular ve tüccar üst tabaka için dayanılmaz bir şeydi. Burjuvalar ile zamanımızın sömürücü milyonerlerinin bu gerçek canlarını sıkıyordu.» Öyleyse, ressamın görevi, «kara bilisizliğe gömülmüş bir memlekette devrimin zafere yardım etmektir.» Ne yapacaktık? Her dönem için halk sanatının öncüleri olan iki şeyi: Duvar resmi ve baskı. (Burada, pazar yerlerindeki, kasaba pazarlarındaki, köy evlerindeki, gecekondu odalarındaki, köy kahvelerindeki o ilkel taş basması resimleri anımsıyorum.)

Özetlersek, halkçı sanat: 1. Halk kaynağına, halk gerçeğine dayanan, 2. Halkın gündelik yaşantısında kullanılan, işe yarayan, bir iş gören, 3. Halkı uyandırarak, eğiterek, kendine katarak daha ileri bir aşamaya çeken, daha iyi bir düzene isteklendiren devrimci bir sanattır. Bir ozanca tanım isterseniz, o da var: Halkçı sanat, halk tarihine kök salan, halkın yaşantısını, bugününü çiçek gibi açan, geleceği «devrim tohumuyla» saklayan bir ağaçtır, ama güzel bir ağaçtır.

17.6.1970

Halk Oyunları :

KARS HALK DANSLARI ÜZERİNE İKİ DÜZELTME

— I —

Yazan : Mahmut SARIKAYA

muşlardır da.

Sayın Metin And, İstanbul Halk Danslarını konu aldığı bir yazısında (Milliyet Sanat Dergisi, Sayı 269) değindiği Kars Halk Dansları hakkında şöyle diyor: «Sözgelimi son yıllara kadar Kars denilince başında kalpak, göğsünde fişekliklerle Kafkasya ve özellikle Gürcü Dansları düşünülürdü, Türkiye'de bir iki kez temsil veren Gürcistan dans topluluklarını da gördükten sonra bunlara ilgi daha da arttı. Bu bir özentiydi, bilmediğimiz ise Kars'ın 500 dolaylarında kendine özgü dansları olmasıydı. Kafkas danslarına özenip bunları kendine mal eden kentliler, bu kendi topraklarının zengin kaynaklarını ya bilmiyorlardı, ya da bilseler bile ilgilmiyorlardı. Oysa son yıllarda yarışmalarda, şenliklerde bu oyunlar da gösterildi, büyük bir şaşkınlık yarattı, genellikle yarışmalarda Kars'tan gelen bu danslar en üstün başarıyı sağladılar.»

Yukarıda sözü edilen kalpaklı, fişekli, arkaklı, yapınçılı ve binbir özellik ve güzellikteki giyim-kuşam, -Gürcülerden etkilenmiş olsa da-Azerbaycan'a özgüdür. Bunu Sovyet etnoğrafyacıları da benimsiyor. Bu konudaki belgeler «Azerbaycan Milli Keyimleri» adlı, Bakû'da yayınlanmış, çok lüks baskılı, bol örnekli, Kril harfleriyle açıklamalı kitapta da yayınlanmıştır. Ayrıca bu giyim-kuşam biçimi Arpaçay ve Çıldır'da Cumhuriyetten sonra da uzun süre kullanılmıştır.

Bu danslar da Gürcülere veya bir başka halka ait değildir. Tarih ve coğrafyanın etkisiyle Azeri Halk Danslarıyla komşu halk dansları arasında çok sıkı ilişkiler olmuştur, buna bir diyeceğimiz yok. İskitler, Sakalar, Hunlar, Avarlar, Urartular, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Moğollar, Selçuklular, İranlılar, Ermeniler, Ruslar ve birbirinden epeyce değişik geleneklere sahip olan öteki Türk boyları bu bölgede tarih boyunca yaşamış ve kültürel ilişki halinde bulunmuşlardır. Birbirlerinin halk danslarını etkiledikleri gibi, kendilerine özgü olanı geliştirerek koru-

Metin And, Azeri Halk Danslarını, Gürcü Dansları olarak değerlendirmekle haksızlık etmektedir. «Kars'ta sadece Azeri Türkleri yerleşmiş değildir, onun için çok değişik halk dansları oluşmuştur. Azeri dansları bunların içinde yalnız bir grup oluşturur. Son yıllara kadar öteki danslarımız pek bilinmiyordu», deydi, o zaman kendisine hak verecektik.

Neden son yıllara kadar Kars Dansları olarak yalnız Azeri Danslarının sergilendiği konusuna gelince, yine Azeri Dansları ve Azeri Kültürü üzerine eğilmek gerek, Azeri Kültürü Türk Kültürünün Anadolu'dan sonra ikinci büyük kolunu oluşturur. Bu kültür, bir kabile kültürü veya bir aşiret gelenekleri zinciri değildir. Tarih içinde Demirkapı'dan Musul'a kadar yayılmış ve işlenmiştir. Kuruluşunda, İran gibi bir devletin temelini oluşturmuştur. Daha sonra ise Azerbaycan'da bağımsız devletler kurulmuş ve bu kültür bir devlet kültürü olmuştur.

Cumhuriyetten sonra Türkiye'de kalan Azeriler kültürlerinin bir kolu olan halk danslarını da yaşatmış ve her fırsatta işlemişlerdir. Bunda köklü gelenek ve törelerini Türkiye'de de sürdürme isteğinin payı büyüktür. 40-50 yıldır Türkiye'yi görkemliyle büyüleyen Azeri dansları, daha önceleri hemşehrilerini büyülemiştir. Öteki 500 dolayındaki halk dansı daha köylerde oynadığı karmaşık biçimden kurtulamamış, düzenlenmemiş, yerel giyim-kuşam belirlenmemiş, bununla uğraşacak eleman yetişmemişken meydana Azeri danslarının, Şimdi Azeriler hemşehrilerinden de etkilenerek yeni nanaylar ve yeni danslar oluşturmaktadırlar.

Folklorda kültürel ilişki sonucu karşılıklı etkilenme çok doğaldır. Yeter ki bu etkilenmenin sınırlarını belirleyebilelim. Sözü ettiğimiz Azeri Danslarının Gürcü Dansları olduğunun açık kanıtlarını değerli araştırmacımız Metin And'dan beklemek hakkımızdır, sanırım. Sayın

Yıllık aboneli : 60,

altı aylık aboneli : 30

liradır.

Yurt dışı senelik abone :

\$ 8, £ 4, DM. 15

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Basılmayan yazılar
istenince geri gönderilir

Dizgi ve baskı :
YÖRÜK MATBAASI
İstanbul

TÜRK HALK BİLGİSİ (FOLKLOR) DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul, Tel. : 22 49 74

262

263

Inan'a göre baksı dualarındaki İslam kökenli kelimeler çıkarılırsa geriye kalan sözler Altay şamanlarının dualarından farksızdır²⁶. Birçok şaman ilahilerinde anlamı belli olmayan fakat çok etkili olduğuna inanılan sözcükler kullanılır. Tonguz şaman şarkılarında da ezgiye yeterli sözler bulunamazsa Kuzey Amerika Kızılderililerin şarkılarında görüldüğü gibi yu-ya yi, va, vi gibi tamamen anlamsız heceler eklenir²⁷. Şaman dualarının aksine Kazak-Kırgız dualarındaki sözler bugün bizim bile büyük bir kısmını anlayabileceğimiz açıklıktadır. Tonguz şaman dualarına eklenen ve anlamı belli olmayan hecelere de pek rastlanmaz.

BAKSI SEANSI

Baksı, seans süresince müzik, şiir, taklit ve dansı sanatkârane bir biçimde birleştirerek hastasını iyileştirmeye çalışır. Kendinden tamamen geçtiği zaman (trance) yaptığı dansın özellikle iyileştirici bir güce sahip olduğuna inanılır.

Radloff'a göre, hasta olan bir Kırgız'ın iyi olabilmesi için baksı çağırılır. Baksılar, hafif hastaları tercih ederler, ağır durumda olanlardan uzak durmaya çalışırlar. Böyle hallerde yardım edemeyeceklerini söylerler.

Hastayı iyileştirmeye gelen baksı önce hastanın nabzını yoklar, sonra kopuzu eşliğinde ezgiler söyler. Hastalığın nedenini koyun gübresinde araştırdıktan sonra büyük ve yağlı bir koyunun kurban edilmesi gerektiğini bildirir ve hayvanın rengini tüm ayrıntıları ile tarif eder. Öyleki çoğu zaman istenilen büyüklük ve renkteki koyunun bulunması büyük bir sorun olur. Kurban edilen hayvanın etleri bir kapda pişirilir ve komşular davet edilir. Baksı, henüz soğumamış olan koyunun ciğerini hastasına üç kez vurup daha sonra köpeklere atar. Hasta dışındaki herkes kurban etinden çiğnemeye başlar. Baksı ikinci kez dualar okur ve eğer hasta şu güne kadar ölmezse iyi olacağını bildirir. Söylediği güne kadar geçen zaman içinde daima hastasının yanında kalıp hergün birkaç kez baksı duaları okumaya devam eder²⁸.

Baksı kopuzunun eşliğinde söylediği dualardan sonra küçük demir halkaların takılı olduğu asasını alıp çıkan seslerle kendinden geçer. Köprülü'ye göre baksının genellikle bir yardımcısı olur. Biri kopuz çalmaya devam ederken öbürü asa ile çalınca dans eder. Bu süre içinde dans eden baksı korkunç hareketler yapar,

ağzından köpükler gelir, kendinden tamamen geçer ve bazan da düşer bayılır²⁹.

Kendinden geçme durumunda iken baksı, şaman gibi kuş olup doğaüstü bir geziye çıkmaz, ya da hastanın dolaşan ruhunu aramaz. Onun yaptığı, kötü ruhu, kurban edilen koyunun bir uzvuna, cansız bir cisme, ya da bazan kendine transfer etmek, sonrada o ruhu kendine özgü yöntemlerle kovmaktır. Baksı bu işi çeşitli şekillerde bağırarak, değişik hayvan seslerini taklit ederek, bazan da büyü sözler söyleyerek yapar. Kötü ruhu kovmak için bazan eli ile, ya da kopuzun yayı ile hastaya vurur³⁰. Radloff'un sözünü ettiği kurban edilen koyunun sıcak ciğerini üç kez hastaya vurmaya da, kötü ruhu kovmak için yapılan bir hareket olmalıdır.

Şamanın kendinden geçmesi (trance) özellikle ritmik uyarılarla gerçekleşir³¹. Aynı durum baksı için de geçerlidir. Kopuz ve asadan çıkan ritmik uyarıların yanısıra, duanın ezgisi ve çalınca yapılan dans, baksının vecd durumuna geçmesine yardım eder. Özellikle bir daire etrafında dönerek dans etmesi onun dengesini kaybedip, başının dönmesine ve kendinden geçmesine neden olur.

Baksı, vecd haline geçebilmek için şamanın yaptığı gibi uyuşturucu maddeler de kullanmaz. Ses ve ritimle yapılan uyarılarda özellikle ritmin giderek hızlanması ve baksının bu ritme uyarak dönerek dans etmesi onun kendinden geçmesinde rol oynayan en önemli faktördür.

Centlivres ve Slobin'e göre baksı seansının ilk safhasında en belirgin özellik, baksının kopuz çalmayı kesip çalgının kulaklarının bulunduğu bölgeye takılan demir halkaları giderek hızlı bir şekilde sallamasıdır³². Walker'de, Tonguz şaman seremonilerinde şamanın başlangıçta çaldığı ağır ve yumuşak davul sesinin dinleyici ve kendisinin dikkatlerinin belirli bir noktaya toplamasında yardımcı olduğunu, ruhlara ilişki kurulduktan sonra ise şamanın yardımcısının davulu alıp gittikçe hızlanan ve gürültü çıkaran bir şekilde çaldığına işaret ediyor³³. Görülmektedir ki şaman ve baksının vecd durumuna geçmeleri değişik çalgılardan elde edilen ritmik uyarılar ve dans ile gerçekleşmektedir.

Kendinden geçmiş durumda olan baksı, normal durumda çok büyük acı verebilecek

ARAŞTIRMALARI

yanmakta olan kızgın kömür üzerinde yürümek, kaynamakta olan yağa kolunu sakmak gibi inanılmayacak şeyleri yapabilmektedir. «Laboratuvarında yapılan deneyler göstermiştir ki çok kuvvetli duyuşal uyarılar sonucu acı sinyalleri beyindeki bilinç merkezlerine ulaşamamaktadır³⁴.» Bu nedenle baksı hiçbir acı duymadan sıcak kızgın demire dokunabilmekte hatta yalayabilmektedir. Bu gibi durumlarda «Bakmayın, gözlerinizi bozulun» diyerek seyircilerini uyarmakta, inançlı Kırgız seyircisi de buna uygulamaktadır³⁵. Köprülü'ye göre tüm bu korkunç mücadele hastalığa neden olan kötü ruhları korkutup kaçırmak içindir³⁶.

SONUÇ

Bazı araştırmacılara göre çince olduğu ileri sürülen baksı sözcüğü Orta Asya Türkleri arasında şarkıcı, falcı, doktor, bilgin gibi değişik anlamlarda kullanılmaktadır³⁷.

Şamanın müslüman temsilcisi olarak nitelendirilen baksı, şamanizm ile İslam dinini birleştirmeye çalışmıştır. Mesleğini hocalara karşı koruyabilmek için çetin mücadele vermiş ve ancak İslam kültür ve geleneklerinin zayıf olduğu, buna karşılık şamanizm izlerinin canlı olduğu Orta Asya'da tutunabilmiştir. Anadolu ve İran Türkleri arasında baksıya rastlanmaktadır.

Kazak - Kırgız baksıları mesleklerinin Korkut tarafından kurulduğuna ve onun tüm baksıları koruduğuna inanırlar. Vazgeçilmez ve büyü gücü olan kopuzun da yine ilk kez Korkut tarafından bulunduğu kanısındadırlar.

Dünyanın birçok kültürlerinde trance durumuna geçebilmek için kullanılan en önemli müzik aletinin davul olmasına karşılık, baksının davul kullanmaması ve bir yaylı çalgı olan kopuzu yeğlemesi oldukça ilginç bir durumdur.

Değişik kültürlerdeki şaman dualarının büyüsel gücü olduğuna inanılan çok eski, ve anlaşılabilir sözcüklerle dolu olmasına karşılık, özellikle Kazak - Kırgız baksı dualarında bu tür sözcüklere rastlanmamaktadır. Şamana yardımcı çeşitli ruhların yerini ise Allah, Kuran, değişik peygamberler ve geçmişteki ünlü baksılar alır.

Normal durumlarda insana büyük acılar verebilecek, kızgın demiri yalama, ya da kolu kaynayan yağa batırma gibi doğaüstü şeyleri

Bize gelen KITAPLAR

● Hüseyin Dalli: «KUZEYDOĞU BULGARİSTAN TÜRK AĞIZLARI ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR». Eser, yazarın Sofya Üniversitesi Türk Filolojisini bitirme tezinden kaynaklanmıştır. Yörenin ağız özelliklerini örneklerle vermektedir. Bu arada metinler arasında, Orak ve harman işleri, Düşün, Masal, Türkü, Maniler, Özel adlar, Kan akrabalığı, Çiftçilik ve El sanatları eşyalarının ayrıntılı adları ile son bölümde Dizin, Kaynak kişiler ve Bibliyografya ile içindekiler verilmiştir. Yazar özellikle eserin hazırlanmasında katkısı bulunan Hocası Türkolog Doç. Emil Boev'e teşekkür etmektedir. Türk Dil Kurumu Yayınları: 450. Kitap, 24 X 16,5 cm boyunda, 202 sayfa, 150 lira (Ankara, 1978).

baksı, hastalığa neden olan kötü ruhları ürkütüp kaçırmak, hastasını iyi edebilmek için kolaylıkla yapabilmektedir.

24. İbid., s. 133.

25. İbid., s. 134, 138, 136.

26. İbid., s. 85.

27. G. M. Vasilevic, «Shamanistic Songs of the Evenki (Tungus)» Popular Beliefs and Folklore Tradition in Siberia, der. V. Dioszegi (The Hague: Mouton, 1968), s. 351.

28. W. Radloff, Proben der Volksliteratur der Türkischen Stämme Süd-Siberiens 3 (St. Petersburg: 1870), s. 60-61.

29. Köprülü, «Bahşı», s. 237.

30. Centlivres ve Slobin, «A Muslim Shaman», s. 161.

31. S.S. Walker, Ceremonial Spirit Possession in Africa and Afro-America (Leiden, E. J. Brill: 1972), s. 11.

32. Centlivres ve Slobin, «A Muslim Shaman», s. 165.

33. Walker, Ceremonial Spirit, s. 21.

34. İbid., s. 18.

35. Radloff, Proben der Volksliteratur 3 s. 60.

36. Köprülü, «Bahşı», s. 237.

37. Baksı sözcüğü baksı, bakşı, bahşı, bakşa gibi çok değişik şekillerde yazılmaktadır.

ULUSAL BESİNİMİZ YOĞURT

Yazan : Şükrü BEKÂN

Türkler, Müslümanlığı kabul etmeden önce «Güneş - ay - yıldız»a taparlardı. Yani «Gök Tanrıya», buna «Şamanizm» denirdi.

Şamanizm bayramlarından biri olan ilkbahar bayramı mayısın 9 uncu günü (Örüş Sara) sürüleri çayıra çıkarma bayramında Ergenekonda Şaman ile beraber ayini idare eden dokuz kız ve dokuz delikanlıdan, genç bir kız tanyeri ağırırken, gök tanrıya adakta bulunmak üzere ayin yerinden ayrılır, meraların ayak basılmamış yerlerinden üzerine çiğ yağmış dokuz çiçek ve dokuz ot toplar.

MAYASIZ YOĞURT

Kimseye görünmeden, kimse ile konuşmadan, elindeki çiçek ve otları hiç bir yere değdirmeden ılık süte katar. Süt, bir başka türlü kesilir.

Türk uluları çabuk bozulan sütü daha dayanıklı bir hale getiren, bu genç kızın keşfini -yoğurt- adı ile adlandırır ve Anadolu'ya göçlerinde beraberinde getirirler. Halen Anadolu'da mayasız yoğurt yapmanın inancı bu efsanededir.

«Çiçek ve otların, yoğurdu mayalamada kimyasal bir etkisinin olabileceği akla gelebilir.»

TARİH ETÜDLERİNE GÖRE

(1) «Milli bir yiyeceğimiz olan yoğurdun en azından 1.000 yıl önce Türk ülkelerinde işlendiği bir gerçektir. «Kutadgu Bilig ve Divanı Lügatitürk» adlı eserlerde yoğurtla onun kurulmuş bir şekli olan «kurut» kelimesine, bugün dahi kullandığımız ad ve anlamlarla raslandığı açıklanmakta, sütün yoğurda dönüşünün (yoğurt uziştı = uyuştu) diye aydınlatıldığını da belirtmektedir.»

Yüzyıllarca baş besin olarak şehir ve köy sofralarımızdan eksik olmayan, tarlada, harman yerinde yenen yoğurt ve içilen ayran ile: Ancak cenk ile kırılabilen Türk'ün salgın hastalıklarla kırılmadığının bizim besinimizin olduğu delilidir.

ANTİBİYOTİK ÖZELLİĞİ

Sütün laktik asit (süt asidi) kültürleriyle mayalanması sonucunda elde edilen (2) «Yo-

ğurdun son 15 yıl içerisinde bir çok bilgilerin ilgisini çeken bir niteliği, antibiyotik özelliği, tesbit edilmiştir.

Günümüzün harika ilaçlarından sayılan antibiyotiklerdeki mikrop öldürücü hassanın yoğurda da bulunması onun değerini birkat daha arttırmıştır.»

Son 30 yıl içinde batı ülkelerinde de hızla gelişen yoğurt üretimi, daha cazip bir hale getirilerek meyvalı (aromalı) cinslerine dönüşülmüştür.

Halbuki halkımız yoğurda sarmısak, pekmez, çilek, salatalık v.s. katarak bu batı ülkelerinin, bugün yaptığını, yıllarca önce sofrasına almış halen de soframızdadır.

Türk hakimiyeti zamanında Balkanlara giren yoğurdun yoğurt oluşunda rol oynayan bakterinin Bulgar ilim adamları tarafından incelenmesi, yoğurdun bir Bulgar buluşu olduğu hissini uyandırmış, bu nedenle bazı batı ülkelerinde maalesef Bulgar yoğurdu denmesine vesile olmuştur.

UZUN ÖMÜR İÇİN

Zaman zaman gazetelerde çıkan röportajlarda: Uzun yaşamanın sırrının yoğurt olduğu belirtilir. Bu beyanlarda bir gerçek ararsak Türkiye'de yılda 1.000.000 ton civarında üretimi olduğu tahmin edilen yoğurdun, sıhhi özelliklerini anlatan sayın Prof. Dr. Zühtü Yöney'in Yoğurt Teknolojisi ve İnsan Sağlığında Yoğurt adlı eserlerinden bazı paragrafları beraberce inceleyelim:

a) Yoğurt hazım organı, böbrek ve muhtelif deri hastalıklarına da şifakâr tesir yapmaktadır. Bağırsaktaki florayı da değiştirerek kokutucu proteolytic bakterilerin faaliyetine engel olmakta ve böylece kendi kendine zehirlenmeler ve bunların tevlit ettiği düzensizlikler önlenmektedir.

b) Mide ve bağırsaklardaki daha ziyade nötr ve alkali ortamları seven kokutucu bakterilerin faaliyetlerine engel olmakta, kokuşmayı durdurmakta ve dolayısıyla ihtiyarlığı geciktirmekte ve yaşlıların da sağlığını düzene koymaktadır.

c) Tüp içerisindeki tecrübelerde yoğurdun

MALİK AKSEL VE «İSTANBUL'UN ORTASI»

Yazan : Konur ERTOP

Ressam Malik Aksel sanat ve folklorla ilgili incelemeleri, söyleşi yazılarıyla da tanınmıştır. Kitaplığımıza Resim Sergisinde Otuz Gün (1943), İstanbul Mimarisinde Kuşevleri (1959), Anadolu Halk Resimleri (1960), Türklerde Dini Resimler (1967), Sanat ve Folklor (1971) gibi ilginç yapıtlar kazandırmıştır. Bu değerli sanat ve araştırma adamı bugün 75 yaşında, verimli yaşamının türlü ürünlerini bizlere sunmayı sürdürmektedir. Bir süre önce açtığı resim sergisiyle dikkatleri çeken sanatçı, şimdi İstanbul'un Ortası (Kültür Bakanlığı Yayınları) adlı kitabıyla karşımızdadır.

Aksel'in bu yeni kitabı deneme - söyleşi yazılarından derlenmiştir. Verimli bir sanat yaşamını, sanata ve topluma yönelmiş canlı gözlemlerle birleştiren yazar önümüze yüzyılın başından bu yana uzanan hareketli bir panorama getirmektedir. Bu panoramanın çatısını Balkan bozgunundan, Büyük Savaşın sefalet çizgilerinden, Mütarake'nin boğucu havasından, Kurtuluş Savaşının umutlarından, Zaferin sevincinden, yeni Türkiye'nin kuruluş heyecanından ve yapıcı adımlarından gelen anılar kurmaktadır. Aksel'in çocukluk, öğretmen okulu,

kolera, koli, tifo basilleriyle, menengekok ve enterekokları öldürdüğünü ortaya koymuştur.

d) J. M. Rosell, hastalık yapıcı bakterileri ayrı ayrı denemeye tabi tutmuş, ayrana aşılacağı tifo, paratifo, brüsellâ, difteri ve dizanteri mikroplarının öldüklerini tesbit etmiştir.

e) 13.1.1957 tarihinde Tokyoda açılan ve binlerce Japon ilim adamının katıldığı Atom Enerjisi Konferansına sunduğu bir raporda Prof. Hsukehiro Higuşi radyoaktifitenin sebep olduğu hastalıkların tedavisi sırasında yoğurdun mükemmel bir önleyici ilaç olduğunu bildirmiştir.

NETİCE

Yukarda okuduğunuz gibi içinde mikrop üremeyen - mikrop öldürücü - şifa verici - acı dindirici - doyurucu - mucizevi bir hassaya sahip, bu süt ürünü Türkler tarafından keşfedilen insanlığa armağan edilen yüce bir besindir.

Şile'de köy öğretmenliği, Almanya'da öğrencilik, Ankara'da Gazi Eğitim'de resim öğretmenliği yıllarının anıları çevresinde yer alan kişiler yer yer usta bir öykücü gibi canlandırılmış olaylar ve insan portreleri getirmektedir. Ama kitabın asıl önemi gözlem ve anlatım gücünün folklorumuzu, sanatımızı bugün bilinmeyen, unutulmuşlarıyla canlandırmasıdır. Kitap Direkterarası'nın eski eğlence ve tiyatro dünyasına yönelmiş sayfalarla başlamaktadır. Millet, Ferah tiyatroları, tiyatro oynatılan, konserler verilen kahveler, ünlü kantocular, Komik-i Şehir Kel Hasan, Son Komik-i Şehir İsmail Dumbüllü, meddah Süruri, meddah Aşki bu dünyanın kimi çizgilerini oluşturmaktadır.

Aksel'in anlattıklarının büyük bir bölümü resim sanatıyla ilgili olan ve belge değeri taşıyan anılardır: İstanbul'da açılan İnas Sanayii Nefise Mektebi (Kız Güzel Sanatlar okulu), İhtilalden kaçıp İstanbul'a gelen, tiyatro-sinema-pastane duvarlarını Sadabat manzaraları, harem yaşamı gibi «Şark modası» resimlerle dolduran Beyaz Ruslar, Ankara'da resim öğretiminde ilk canlı modeller, Ankara'da ilk resim müzesi, Anadolu'ya gönderilen ressamın yaptıkları yurt tablolarının serüveni, Ressam Halil Paşa, Hattat Tuğrakeş İsmail Hakkı, Ressam Saip Muallâ için yazılanlar resim ve kültür tarihimiz bakımından önemli belgelerdir. Bu belgeler Kemalettin Kâmi, Sabahattin Ali, Muallim Cevdet Rize'de çayı ilk yetiştiren kimyager Zihni Derin'i anlatan sayfalarla ayrıca zenginleşmektedir. İstanbul'un folkloruyla birleşen eski, tanınmış kişileri, inançları, gelenekleri, toplumsal yaşamın hızlı değişimleri kitabın içeriğini zenginleştirmektedir.

Malik Aksel'in yer yer değindiği önemli bir konu, kendi öz kültürümüzle Batıdan gelen değerlerin karşılaştırılması, bütün bu anılara canlı bir güncellik de kazandırmaktadır.

HALK FIKRALARI VE NASRETTİN HOCA

Yazan : Türker ACAROĞLU

Fıkra sözcüğünün anlamı, çeşitli sözlüklerde, elkitablarında başka başkadır, tutarsızdır. da. Türk Dil Kurumunun 6. kez bastırıldığı (1974) «Türkçe Sözlük»te (s. 294) Fıkra'nın ilk iki anlamı şöyle tanımlanır «1. Kısa ve özlü anlatımı olan nükteli öykü, 2. Gazetelerin ya da dergilerin belirli sütunlarında gündelik konulara kısaca dokunup geçen yazı türü.» Başka sözlüklere baksak, bambaşka tanımlar bulabiliriz. Bu başlıkların türlü - çeşitli açıklamalarla tamamlanması gerekli.

Eski Yunancada **Anekdot**a sözcüğü, yazılıp da yayınlanmamış anlamına geliyordu. İlk Bizanslı tarihçi Prokopiyus'un (VI. yy.) bu adı taşıyan yapıtında görüldü. Bu yazı türü, klasik yazın döneminde serpilip zenginleşti.

Ama **Halk fıkrası**, edebî fıkradan ayrı bir türdür. Onda demokratiklik, hümanizma, halkçılık, yöneticilerle din adamlarına karşı sanatlıca yermeli (hicivli, satirik) bir yönelme vardır.

Bizde şimdiye değin halkbilgisi (folklor) uzmanları, fıkraya gereken önemi pek vermediler. Almanya, Fransa, İngiltere ve başka ülkelerle karşılaştırıldığında, bu tür yapıtların değeri incelenmesinde derleyicilerle bilginlerimiz geç kaldılar, sayılır. Bunları daha çok **güüünç öyküler**, **güümce öyküleri** diye derleyip topladılar.

Fıkranın en belirgin çizgilerinden biri kısaldır. Konu, ödev bakımından fıkraya en yakın tür, yermeli halk masalı ile lâtifeli, nükteli, iğneli, kısa halk öyküsüdür. **Halk fıkrası** ise, bunların tam ortasında bulunur. Masaldan daha kısa öyküden de daha uzundur. Gerçi aralarında her zaman belirli, tam, uygun bir sınır çizilemez. Ancak, halkbilgisi derleyicilerimiz bu tür ayrımlarını gözönünden uzak tutmamalıdır.

Yabancı ülkelerde olduğu gibi, bizde de Halk fıkraına bağımsızlık hakkı tanınmamıştır. Oysa, ünlü Sovyet halkbilgisi uzmanı V.E. Gusev **Estetika folklor**a (1967) adlı yapıtında, folklor sınıflandırmasını genişletirken, halk fıkrası türünün bağımsızlığını da savunur.

Bizde bu tür üzerinde ciddi araştırmalar daha yapılmadı. Yüzyıllardan beri Türk halkının yarattığı fıkraların hepsi bu kadar mı?

diye sorulabilir.

**

Nasrettin Hoca'ya gelince, onun fıkralarının, yazından çok, halkbilgisiyle ilgisi var. Nasrettin Hoca hangi ulustandır, Türk müdür? İran fıkraları Nasrettin'i İranlı, Tatar fıkraları Tatar, Özbek fıkraları - Semerkant'ta doğmuş - Özbek olarak gösterirler. Özbekler ona **Nasrettin Afandi**, Azeriler **Molla Nasreddin**, Yunanlılar **Anastadin**, Bulgar halkı **Nasreddin** vb. derler. Balkan uluslarınca Nasrettin Hoca Türktür, müslümandır.

Fransa, Belçika, Almanya, Rusya ve Sovyetler Birliği, Macaristan, bütün Balkan ülkelerinde Nasrettin Hoca fıkralarının çevirileri, Hoca üzerine yazılan makale, araştırma ve yapıtların hepsini anmağa kalkışsak, pek uzun bir çizelge elde edebiliriz. Ciddi incelemelerin yanıbaşında, tarihsel belgelerle ispatlanmayan ya da yanlış şeylerin yinelenmesi demek olan eleştiriden yoksun kimi düşünceler ve öneriler de var.

Özellikle Balkan ülkelerinde Nasrettin Hoca konusundaki derlemeler, incelemeler, yayınlar yıldan yıla çoğalıp durmaktadır. Bunlardan biri, belki de en önemlisi Bulgar halk edebiyatı uzmanı **Veliçko VILÇEV**'in büyük yapıtıdır. Bulgar Bilimler Akademyasına bağlı Edebiyat Enstitüsü tarafından yayımlanan Nasrettin Hoca ile ilgili araştırmasının adı şudur: **Hitir Petir i Nastradin Hoca, iz istoriyata na bulgarskiya naroden anekdot/Artful Peter and Nasreddin Hodja, from the history of the Bulgarian folk anecdote**. Başlığını Türkçeye **Kurnaz Petir ile Nasrettin Hoca, Bulgar halk fıkrası tarihinden** diye çevirebileceğimiz bu yapıt, Sofya'da Bulgar Bilimler Akademyası yayınevince 1975 yılında 11.500 sayı bastırıldı (356 s., ciltli, fiyatı 3.63 leva).

Bu değerli yapıtın içindekiler şöyle: Nasrettin Hoca sorunu; Balkanların halkbilgisi geleneği; Kurnaz Petir; Yeni yazımlar üstüne gözlemler; Edebiyat ve sanatta Nasrettin Hoca ile Kurnaz Petir; Nasrettin Hoca fıkraları (83 tane); Kurnaz Petir fıkraları (47 tane); Nasrettin Hoca ile Kurnaz Petir fıkraları (50 tane); Notlar; Kendilerinden fıkra derlenen kişiler üzerine kısa bilgiler; Kaynakça; Rusça ve İngilizce özetler.

lyi bir planla çalışmış olan sayın **Vilçev**

MALATYA'DA HAYVAN YEMLERİ VE OT ADLARI

Yazan : Ahmet ŞENTÜRK

Hayvan yemlerinin başında taze ve kurutulmuş otlar gelir. Otlar «Dağ Otu» ve «Bağ (bahçe) otu» olarak ikiye ayrılır. Dağ otlarının adları şunlar: Süpürge otu, acı süpürge, karga kaşığı, gevreyik, düğmecik, çarşıl, badıç, keçeli ot, kalğan otu. Bahçe otları: Başta, ekilerek elde edilen yonca gelir. Ötekiler: Kara yonca, çayır, sarmaşık otu, kuş pepesi, pipirim otu, kuzu kulağı, şığır dili'dir.

Taze ot, dağ ve bayırlarda ilkbaharda, bahçelerde ise ilkbahar ve sonbaharda biçilir. Biçilen ot bir tarafa yığılır. Burma yapılmak için bir gün yerinde bırakılır. Yaklaşık üç metre uzunluğundaki burma iki kişi tarafından yapılır. Bunlardan birisi yığın halindeki otun yanında

dostumuzun, özgün bir yapıt ortaya çıkarmış olduğu görülmektedir. Konuyu kısaca özetlersek, sayın **Vilçev'e** göre, halk fıkrası, haksız olarak küçümsenmiş, önemsenmemiş, savsaklanmış bir yazı türüdür. Nasrettin Hoca, bir dünya sorunudur. Bu gözalcı karakter için, yeni araştırmalara gereksinme vardır. Hoca'nın başarı bilmececi çözümlenmelidir. Bu kahramanın aslına sadık bir imajını yorumlamak için bazı ipuçları vardır. Bu komik tip ile «ikiz kardeşi» Kurnaz Petir'in kimi özellikleri belli olmuştur, artık.

Balkan ülkelerinin, özellikle yakın komşumuz Bulgaristan'ın halkbilgisi geleneğinde Nasrettin Hoca'nın pek önemli bir yeri var. Bulgar komik kahramanı Kurnaz Petir'in fıkralarının ortaya çıkışı; yabancı etkiler, özellikle Türk halk fıkralarından alınma (iktibas)lar yoluyla olmuştur. Bu simanın karakteristik çizgileri, Bulgar halkbilgisindeki yeri belli, rolü büyüktür. İki sima arasında benzerlikler olduğu gibi, ayrılıklar da vardır.

Halk arasından derlenen yeni fıkralar üzerine yapılan gözlemler, Nasrettin Hoca ve Kurnaz Petir'le ilgili yeni fıkraların başlıca konusunun «kurnazlıkla aldatmak» olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bu iki karakterin Bulgar edebiyatı ve sanatında temelli bir yeri ve rolü vardır. **Sayın Vilçev**, Nasrettin Hoca ve Kurnaz Petir'le ilgili toplam olarak 180 yeni fıkra derleyip kitabında yayınlamıştır. Fıkralar bölümü 102, araştırmalar bölümü 250 sayfa tutan bu çok önemli yapıtın mutlaka dilimize çevrilmesi gerekir.

bulunur. Ayaktaki kişi elinde tuttuğu ya tahra ya da orağın ucunu, yerdeki arkadaşının elinde tuttuğu, yarım daire şekline getirilmiş, otun arasına geçirir. Gerisingeri giderken elindeki tahrayı ağır ağır dönderir. Yerdeki kişi de otu, uca ekleyerek ayaktaki arkadaşının aksi yönünde, dönderir. Yapılmış olan burma ikiye katlanır. Burmanın ucu bu katın arasına sokuşturulur. Daha sonra burma kurumaya bırakılır. Burma daha çok kış aylarında yedirilir.

Dört çeşit burma vardır: Dağ burması, bahçe burması, yonca burması, Pir burması. Pir burması fasulya bitkisinden yapılır. Kışlık hayvan yemi için, sonbaharda, mısır bitkileri kökten kesilir, kurutulur. Kışın satırla küçük parçalara ayrılır. Hayvanlara yedirilir.

YIĞIN:

Yazdan meşe dalları kırılır. Üstüste konur. Bunun üzerine iri taş bırakılır. Buna «Yığın» adı verilir. Yığın daha çok küçük baş hayvanlara verilir.

KENGER:

Sakız toplamak için kesilen kenger dikenleri toplanır. Üzerine taş koyulur. Kışın, yalnızca, eşeklere yedirilir.

KEVEN:

İnce, sivri dikenli, geniş bir alana yayılan ottur. Kazmayla kökünden çıkarılır, Dikenli kısmı, satırla doğranır. Eşeklere yedirilir. Kök kısmı ise, suda ıslatılır. Tahta tokmakla ezilir. İneklere yedirilir.

ŞİV:

Pekmez yapılırken geriye kalan dut posası portakal iriliğinde, yuvarlak şekle getirilir. Kurutulur. Kış aylarında kaynar suda haşlanır. Sığırlara yedirilir.

HİŞŞİK:

Meyve, sebze ve nişasta için kullanılan buğday kabuklarının kurutulmuşuna bu ad verilir. Hişşik, daha çok, kış günlerinde büyük baş ve küçük baş hayvanlar için yapılan «Yal» ile verilir. «Yal» bir çeşit hayvan yemeği sayılır.

YAL:

Eski, kullanılmayan bir tencerede su kaynatılır. Bunun içine biraz hişşik, biraz şiv atılır. O durumda biraz daha kaynayınca yal olur. Yal, yavruyan hayvanlara verilir.

XI. OHRİD ULUSLARARASI BALKAN FESTİVALİ VE TÜRK FOLKLOR KURUMU'NUN BAŞARISI

Yazan : Üstün GÜRTUNA

Türk Halk Müziği ve Türk Halk Oyunları guruplarından oluşan Türk Folklor Kurumu Topluluğu, Türkiye'den yurt dışına çıkan guruplar arasında ilk defa Halk Müziği ile Halk Oyunlarını bir arada sergileyerek büyük başarı kazandı. Sınırlarımız dışında yalnız davul zurnamızı tanıyan yabancı ülkeler Türk'ün meydan sazını, kabak kemanesini, sipsisini, tarını, meyini, tulumunu, curasını, bağlamasını, zilli maşasını, koltuk davulunu, kaşığı, tulumunu, kemeçesini, kavalını, kaşık ve dilli düdüğü ile diğer ritim sazlarını tanıma imkânı buldu. Birbirinden güzel halk oyunlarımız yanında Anadolu'nun değişik yörelerinin türkülerini de dinleme fırsatını buldu.

1968 den bu yana Ohrid'de Balkan Festivaline Türkiye'den çeşitli folklor kuruluşlarının halk oyunları gurupları katılmışlardı. Bu sene de Ohrid'den Balkan Festivaline davet alan, Ohrid Balkan Festivalinin Türkiye daimi delegesi ve Türkiye Koordinatörü sayın İhsan Hınçer, bu fes-

tivale halk müziği ve halk oyunları guruplarından oluşan Türk Folklor Kurumu Topluluğu'nu götürmeyi uygun buldular. Aylar önce başlayan çalışmaları Ohrid'de sergileme imkânını bulan Türk Folklor Kurumu'na bu gezi olanağını sağlayan Kültür Bakanı Sayın Ahmet Taner Kışlalı'ya, müsteşar yardımcısı sayın Dr. Murat Katoğlu ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Selçuk Bakkalbaşı ve Tanıtma Genel Müdürü sayın Nevin Menemencioğlu'na, Cumhuriyet Gazetesi yazarı sayın Mustafa Ekmeççiye, Maliye Bakanlığı Merkez Bankası İstanbul Kambiyo Müdürlüğüne ne kadar teşekkür etsek azdır.

3 Temmuz 1978 Pazartesi günü İstanbul'dan ayrılan gurupta kabile başkanı olarak Türk Folklor Kurumu'nun genel başkanı sayın İhsan Hınçer bulunuyordu. Kabile başkan vekilliğini halk müziği sanatçımız Mehmet Ergen yapıyordu. Gurubun teknik sorumlusu Üstün Gürtuna idi. Mehmet Özbek'in başkanlığını yaptığı halk mü-

Güner Karabacak çeşitli yörelerimizden okuduğu türkülerle büyük alkış topladı.

ziği gurubunda, Mehmet Özbek'ten başka Güner Karabacak ve Soner Özbilen solist olarak bulunuyorlardı. Sazların başında Türkiye'nin bağlama virtüözü Arif Sağ yer alıyordu. Hüsnü Tiryaki, Sefer Camcı, Mehmet Ergen, Abdi Tural, bağlama, divan sazı, cura gurubunu teşkil ediyorlardı. Tar'ıyla İbrahim Hürriyet, Kabak kemanesiyle Ferdi Ergüder, Mey, kaval, zilli maşada İsmail Güzel, tulum ve sipsi sanatçısı Remzi Bekâr, kemeçede Saffet Genç, zurnada Ahmet Meral, davul ve kaşıktaki Üstün Gürtuna müzik gurubunu oluşturuyorlardı.

Bu güçlü müzik gurubunun yanında aynı güçte halk oyunları gurubu yer alıyordu.

Gurubun bel kemiğini teşkil eden, bütün yükü sırtlanmış olan kız oyun elemanları birbirinden güzel oyunları büyük bir ustalıkla sergilediler. Karadeniz Kız, Afyon - Dinar, Bitlis ve Ağrı Ekibini oluşturan kızlar Jâle Aydın, Nesrin Ertan, Handan Konduk, Ayşe Tomris Özkul, Şefkat Özgen, Neslihan Özgen, Gülçin Caymaz, Rezzan Benli, Nazan Benli ve Serap Demir'den kurulu idi.

Karadeniz'in sıyah şeytanları Horon Ekibi

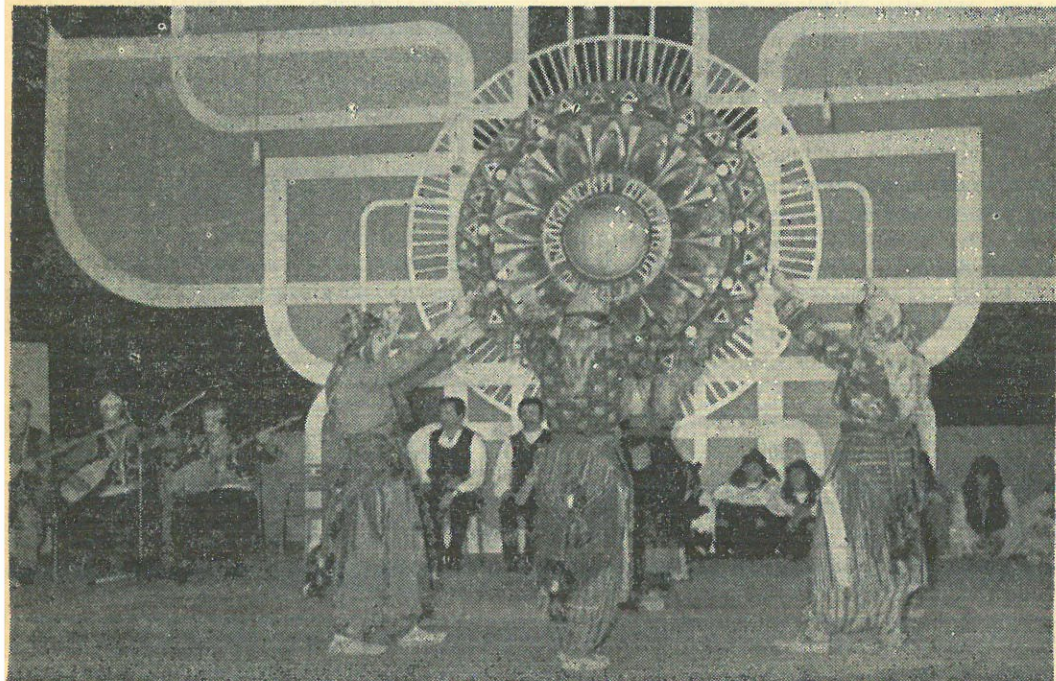
ise: Rifat Şatıroğlu, Mesut İsmailoğlu, Enis Reis, Mehmet Reis, Celâl Öksüz, Osman Kurt'tan kurulu idi.

Bitlis'in yiğit delikanlıları: Necmettin Üst-yol, Celâl Aslan, Fahrettin Yıldırım, Nail Elbasan, Atâ Güçkan, Yavuz Durmuş, Sabahattin Sâkin, İsmail Çuhadaroğlu'ndan oluşuyordu.

3 Temmuz 1978 Pazartesi saat 17.00 de İstanbul'dan ayrılan gurup, Edirne, Kapıkule yolu ile aynı günün gecesi Bulgaristan'a, 4 Temmuz 1978 salı sabahı Yugoslavya'ya girmiş, Kumanova yolu ile öğle vakti Üsküp'e varılmış, 3 saatlik Üsküp gezisinden sonra 16.00 da Balkan Festivali'nin yapıldığı Ohrid'de ulaşılmıştır.

Gurubumuzu Ohrid'de bize büyük yakınlık gösteren, herşeyimize canla başla koşan Debeli Hasan'ın torunu Türk Okulu fizik öğretmeni Vedat Hasan karşıladı. Riviera Oteline yerleşen gurubumuz o günü gölde yüzerek, istihaf ederek geçirdi.

Gurubumuz 5 Temmuz günü sabahı festivalin yapıldığı sahnede prova yaptı. Öğleden sonra Ohrid Gölü kıyısında Priştine Televizyo-

Ohri'nin Dolni (Aşağı) Saray Festival sahnesinde TFK Afyon-Dinar Ekibi, Türk Halk Çalgıları eşliğinde oyunlarını oynarken. Bahçe, tıklım tıklım dolmuştu.

nunun çekimine katıldı. Burada Arif Sağ nefis bir solo program yaptı. Bunu halk sazlarımızın eşliğinde Afyon - Dinar Ekibimiz'in oynadığı Kadılar Zeybeği, Çaykenarı, Hatçam çıkmış gül dalına, Teke Zortlatması oyunları takip etti. Daha sonra solistlerimiz birbirinden güzel türkülerimizi sundular.

Aynı günün gecesi Bosna-Hersek Gurbu'ndan sonra sahneye çıkan gurubumuz her ekibe 45 dakika verildiği halde programını 85 dakika süresince sundu. Bu geniş program ilk kez Türkiye Topluluğu'na tanınıyordu. Aşağı Saray iğne atılsa yere düşmeyecek kadar doluydu. Her türkü ve oyun sonunda alkışların arkası gelmiyordu.

Programımız sırasıyla şöyle idi:

39 kişilik halk müziği ve halk oyunları gurubumuz, hep beraber sahnede yerini aldı. Bir köy meydanı harman sonu eğlencesi mizanseninde Keskin'li Hacı Taşan'dan alınan Allı Durnayı sundu solistlerimiz. Bunu, Soner Özbilen'in okuduğu Afşar Ağzı Bozlak takip etti. Yine solistlerimizin birlikte okudukları Silifke'li Cahit Erden'den alınan Açıl Ey Ömrümün Varı türküsüyle program sürdü. Bu hareketli türküyü, yine solistlerimizin beraber okudukları, bu sene Türk Folklor Kurumu'nun programına aldığı Afyon - Dinar'ın Kadılar Zeybeği, Çaykenarı, Hatçam Çıkmış Gül Dalına ve Teke Zortlatması (Yayla Yolları) adlı kıvrak zeybekleri izledi. Bundan sonra solistimiz Güner Karabacak Tokat Bir Bağ içinde ve Azeri Ağzı, Ceyranım Gel Gel adlı türkülerini sundu. Solistlerimiz birlikte Karadeniz'in hareketli Divane Âşık Gibi türküsünü okudular. Mehmet Özbek'in okuduğu Hoyrat'tan sonra 8 erkek, 8 kız arkadaşımız Bitlis'ten birbirinden hareketli Bıçak Oyunu, Değirmenci, Perican, Garzane, Melafani, Mutgani Harkuştası ve Dello Oyunları'nı sunmuşlardır. Soner Özbilen arkadaşımızın Kırşehir'den okuduğu Çiçekler Ekiliyor ve Nar Danesi'nden sonra solistlerimiz birlikte Azeri ağzı Bugün Ayın Üçüdür ve Aleyli türküsünü okudular.

Tulum sanatçısı Remzi Bekâr'ın tulumundan Yol Havasını dinleyen seyirciler, yine tulum eşliğinde sahne alan Karadenizli kızlarımızı coşkuyla seyrettiler. Tulum'un eşliğinde Derule'yi, Saffet Genç'in çaldığı kemençe ile oynanan Sekizli, Sallama, Sürmene Sallaması Horonları takip etti. Kızlarımız yerini siyah şeytanlara bıraktılar. Sürmeneli gençlerimiz kemençe eşliğinde Horon Kurma, Sallama, Ton-

ya, Yenlik, Sıkasarayı horonları en güzel şekilde seyirciye sundular.

Bu hareketli oyunları Mehmet Özbek'in okuduğu Kerkük'ten bir Hoyrat, Azeri Ağzı Bilersen mi Senden Niye Küsmüşem adlı türkülerini izledi. Solistlerimiz son olarak birlikte Gemiciler Kalkım adlı Karadeniz türküsünü okudu. Programın sonunda Ağrı Ekibimiz oynadığı Cezayir, Basso, Zeyno, Hessiko, Koççeri, Henne oyunları ile seyirciyi âdeta büyüledi.

Programın sonunda sahneye çıkan sayın Başkanımız İhsan Hınçer'e, Festival Komitesi adına Ohrid Müzesi Müdürü Abdülhak Salih tarafından festivalin plâketi ile bir diploma verildi.

Ertesi sabah Priştine Televizyonu, Genel Başkan İhsan Hınçer'le ve Mehmet Özbek'le birer röportaj yaparak yayınladı.

XI. Uluslararası Balkan Festivali'ne Türkiye'den Türk Folklor Kurumu dışında İtalya'dan «Valle di Comino», Avusturya'dan «Mödling», Arnavutluk'tan «Valona», Romanya'dan «Tirnav», Bulgaristan'dan «Haskova», Macaristan'dan «Budapeşte» gurupları katıldılar. Yugoslavya'dan katılan mahalli guruplar ise: Üsküp'den «Gece Delcev», Ohrid'den «Gerdan» ve «Ohrid Trubadura», Prileb'den «Mirce Acev», Sırbia'dan «Orasje», «Stranjani», Kosova'dan «Cvetko Grbil», Bosna Hersek'ten «Bilece», Sırbia'dan «Seljncka sloga» ve «Ljubó Bozanovic», Voyvodina'dan «George Kozbuh» ve «Mora Ferenc», Slovenya'dan «Aldesic Bela Krain», Makedonyadan Kumanova'nın «Pance Pesev», Manastir'in «Ivanjevri» gurupları idi.

Festivalde bize büyük ilgi gösteren Festival Komitesi Başkanı Prof Dr. Tome Szdov, 2. Başkan Jonce Filiposki, Genel Sekreter Milorad Dusaniç, Müze Müdürü Abdülhak Salih ve rehberimiz öğretmen Vedat Hasan'a sonsuz teşekkürü borç biliriz. «Ohrid Eski Kasaba ve Köy Türk Halk Şarkıları Birliği» şefi Hüseyin Muharrem usta ise Topluluğumuzun gönlünü fethetti. Bizi adım adım izledi. Biz de onun ve yetiştirdiği 20 gencin Türkçe şarkı ve türkülerini dinledik.

Gurubumuz 6 Temmuz perşembe gününü istirahatle geçirdi. Aynı gün Üsküp, Niş yoluyla Belgrad'da, 7 Temmuz cuma günü Zagreb - Ljubiana yolu ile Triyeste'ye geçti. 8 Temmuz cumartesi günü Triyeste gezildi. 9 Temmuz'da tekrar Yugoslavya'ya giren gurubumuz Bulgaristan üzerinden 10 Temmuzda Anavatana döndü.

Televizyon'da İki Dizi Program :

«OYUNLARIMIZ — TÜRKÜLERİMİZ» VE «DIMIDAN»

— II —

Yazan : Nail TAN

Kültür Bakanlığı Müşaviri

27.III.1978 gecesi yayınlanan program :

— Programın girişinde Sayın Baykurt Türkiye'de «2000 civarında halk oyunu saptadığını, dünyanın hiç bir ulusunda bu sayıda halk dansı bulunmadığını» söyledi. İddialı, fakat hoşumuza giden bir söz. Bu 2000 sayısının çoğu bir addan ibaret. Nitekim Sayın Baykurt, 24.4.1978 gecesi yayınlanan programda da bu defa 500 kadar halk oyunumuzun yaşadığını belirterek gerçeğe inmiştir. Uzmanımız, her konuşmasında halk dansı demeyi uygun bulduğunu söylediği halde program sırasında halk oyunları terimini daha çok kullanmıştır. İnanıldığı ile söyledikleri birbirini tutmalı. Haziran 1978'de yurdumuzu ziyaret eden Macar Halk Oyunları Uzmanı György Martin Arşivlerinde 10.000 Macar halk oyununun Laban Notasyonla yazılmış figürlerinin bulunduğunu söyleyerek bizi hayrette bırakmıştır. Macar uzmanın da belirttiği gibi, Türk Halk Oyunlarının yurt dışında büyük ilgi görmesinin nedeni; tür çeşitliliği (bar, halay, horon vb.) ve daha otantik, ilkel oluşudur. Sayın Martin; köylülükten, otantiklikten uzaklaştıkça oyunlarımızı karşı ilginin azalacağını da söyledi.

— Kaşıkli oyunlara örnek veren Eskişehir Kırka ekibinin kıyafetleri solmuş ve çekmiş. Âdeta, beden eğitimi derslerinde giyilen siyah donlara dönmüş. Kıyafetleri düzgün olmayan, oyunları yeterince olgunlaşmamış ekipleri ekrana çıkarmakta yarardan çok zarar var.

— Eskişehirli kızların Mendilli ve Yörük Kırka Zeybeği oyunları sunulurken, «Def ve kızlar korusu eşliğinde oynanır» dendi fakat türküsüz oynandı.

— Halit Araboğlu, İrfani'yi söyleyen Mutlu Musa Eroğlu ve Halil Atılğan'ın okuyuşları yerel tavrı vermekten uzaktı. Yerel sanatçılar içinde sadece Kadirli Mahmut Taşkaya bozlakların hakkını verdi.

— Bedia Akartürk Konya türkülerine örnek olmak üzere bula bula «Gülüm var» adlı erkek türküsünü buldu. Radyo ve TV'da en çok duyulan hata bu. «Hatçem»i kadınlar söyler, «Mustafam»ı erkekler. (Türk Müziğinde sözün değeri yok mu? Türk Edebiyatı, 51,1/1978,25-27 makalemize bakınız).

— Konya oyunlarından örnek göstermeden kaşıkli oyunlarıyla ünlü Silifke'ye geçildi. Folklor ve Müzik Derneğinin ekibinden güzel oyunlar seyrettik. Ekranı, beş yılda bir kere olsun gelmeyen Konya oyunlarını da seyretmeyi istedik.

— Sayın Tüfekçi, Tahtacılar kabak kemane ve Yörük kemençesi çalındığını da bilir ama sipsi ve çifte düdüğü saymakla yetindi.

10.IV.1978 gecesi yayınlanan program :

— Sayın Baykurt, bazı gözlemlerini hemen kültür yasaları haline getiriveriyor. «Baston şek-

Oyunlarımız, Türkülerimiz programında yer alan Fethiye Oyunları Ekibi'nden üç kız yöresel giyim - kuşamlarıyla

linde ucu kıvrık davul tokmağı yalnızca Diyarbakır'da görülüyor» gibi.

— Diyarbakır Turizm ve Tanıtma Derneği ekibinden 4 oyun seyrettik. Yaşlı oyuncuların oynaması çok iyi. Oynayış şekilleri ve oyuna tüm

benlikleriyle katılışları çok güzel, ancak oyunların türkülerini söyleyemiyorlar. Türkü söylemeye nefesleri yetmiyor. Türkülü oyunlarımızda bu hata sık sık görülür. Hem oynamak, hem de türkü söylemek çok zordur. Bu nedenle, türkülü oyunlarda oyuncuların ses eksikliğini gidermek üzere 5-6 kişilik bir koro kullanılması yararlı olur. Kaldı ki, türkülü oyunlar halk içinde oynandığında seyirciler türküsünü söylerler, tempo tutarlar. Oyun ekibinin kısık ve acayip seslerle söylediği türküler olumsuz etki bıraktı. Bu özüklüğü teşhir etmek yerine, söylediğim tedbir alınabilir.

— Selâhattin Alpay, İbrahim Tatlıses, İzzet Altınmeşe, Mehmet Özbek hoyrat ve uzun halaylarıyla ünlü Güneydoğu Anadolu Bölgesinin halk müziğinden güzel örnekler verdiler.

— Malatya Halk Eğitimi Merkezi ekibinden Malatya Malatya ve Yayık adlı iki halay sunuldu. Malatya II Yılığında, Sayın Baykurt'un Türk Halk Oyunları kitabında, ve Mahmut Rağıp Ganimihal'in Yurt Oyunları Kataloğunda Malatya Malatya adında bir halay yok. Yalnız, Sayın Baykurt'un kitabında Ağırhama halayının bir dininin da Ağır Malatya olduğu yazılı. Acaba aynı oyun mu? Oyuncuların sık sık «Malatya Malatya» diye bağırmaları nedeniyle bu adın verildiğini sanıyoruz. Gaziantep ekibinin oyun içinde sık sık «Antep, Antep» diye kendi kendilerine tezahürat yapmaları Malatya'ya böyle yansımış. Ekranda her şeyin en az kusurluunu göstermek zorundayız. Folklor uzmanları-

— Gaziantep Halk Eğitimi Merkezi ekibinin oyunları genel olarak iyiydi.

nın danışmanlık ve sunuculuk yaptığı programlarda ekiplerin her hareketini olağan kabul ederek çekim yapılmasını doğru bulmuyoruz. Başta da belirttiğimiz gibi böylesi programları sıradan bir TV program yapımcısı da yapabiliirdi.

— Gaziantep Halk Eğitimi Merkezi ekibinin oyunları genel olarak iyiydi.

24.IV.1978 gecesi yayınlanan program:

— Programın girişinde yurdumuzda yaşayan 500 civarında oyun ile 15000 ezginin tamamının bu dizi programda sunulamayacağı, ayrıcalık yapılmadan programın sürdürüldüğü belirtildi. İlk programda söylenecek söz, son programda söylendi.

— Bingöl Halk Eğitimi Merkezi'nin yaşlı oyunculardan oluşan ekibi iyiydi. Ancak, oyuncuların başarılarının açıklığını ve estetik olmayan yeleklerini yadırgadık.

— Sayın Tüfekçi, seyircinin hiç dinlemediği çığırtağı dinletebilirdi

— Mücrimî'den bir deyiş söyleyen Ali Adıgüzel, Âşık Veysel'i taklit ediyor. Bu genç, henüz bölge tavrını da veremiyor. Elazığ Halk Eğitimi Merkezi ekibinin oyuncularının da başarıları açıktı. Geleneksel kıyafette yaz-kış baş kapalıdır.

— Hekimhanlı Kemal Keskin'in Yemen Türküsü'nü zevkle dinledik. Sayın Tüfekçi'nin Yemen türküleriyle ilgili açıklaması yararlı oldu.

— Muşlu Halit Bingöl, ancak üçüncü türküsünde Muş ağzına yaklaşmayı başardı.

— Adıyaman Halk Eğitimi Merkezi ekibinin oyunları da güzeldi. Sayın Baykurt'un Galuç oyununa ilişkin açıklamaları yararlı oldu. Çayda çıra oyununun kökenine ilişkin verilen bilgilerle tatmin olmadık.

Son olarak «Dımdan» üzerinde de birkaç söz söylemek istiyoruz. Çok başarılı birinci programın arkasından ortaokul öğrencileriyle yapılmış ikinci programı izledik. Kameranın tüm imkânları kullanılmış. Program tekniği mükemmel. Ancak, Aydınli öğrencilerin yapmacık söz ve hareketlerini yadırgadık. Bacak kadar çocuk, kaynana rolünü ne kadar yapabilir? Folklorcularımız daha yaşlı kişilere, kaynağa inerek program yapmalı. Özboyacı'nın, Diyarbakır erkek oyunlarını, vücut yapılarını ve gırtlaklarını zorlayarak oynamaya çalışan Kadıköy Kız Lisesi ekibinden çekmiş olduğunu öğrenince hayretler içinde kaldım. Allah, erkek ve kadın vücutlarına

Uluslararası Folklor Olayları :

VI. TUNA FOLKLOR FESTİVALİ VE

KECSKEMET ULUSLARARASI FOLKLOR KONFERANSI

Yazan : İrfan Ünver NASRATTİNOĞLU

25-30 Temmuz 1978 tarihlerinde, Macaristan'ın Bács-Kiskun Bölgesinde önemli folklor olayları cereyan etti.

Bölgenin Kecskemét, Baja, Szekszárd, Decs ve Kalocsa kentlerini 5-6 gün süreyle adeta ayağa kaldıran folklor olaylarının Türkiye açısından önemi, bir Türk Halk Oyunları ekibinin anılan beş kentte başarılı gösteriler yapmış olması ve Kecskemét kentinde düzenlenen Uluslararası Folklor Konferansı'na da Türkiye'den üç folkloristin katılmasıdır.

VI. TUNA FOLKLOR FESTİVALİ

Macaristan Kültür Bakanlığı'nin desteğiyle Bács - Kiskun Belediye Başkanlığı tarafından düzenlenen VI. Tuna Folklor Festivali'nde ülkemizi İstanbul - FOTEM topluluğu temsil etmiştir. Avusturya, Federal Almanya, Bulgaristan, Polonya, Romanya ile Türkiye festivale birer toplulukla; Çekoslovakya ve Yugoslavya ikişer ekiple; Sovyetler Birliği, Kırm, Kazak ve Ukrayna ekipleriyle; ev sahibi Macaristan ise dokuz ayrı ekiple festivale katılmışlardır.

Prof. Dr. İsmail KAYNAK'ın otomobili ile Nail TAN'la birlikte Bulgaristan ve Romanya üzerinden dört gün süren bir yolculuktan sonra 25 Temmuz akşamı Kecskemét'e vardığımız anlarda, VI. Tuna Folklor Festivali'nin açılış gösterileri Kalocsa kentinde başlıyordu. O nedenle biz, bu ilk gün gösterilerinin kısa bir bölümünü, televizyonun naklen yayınından izlemek olanı bulabildik.

Festivalin televizyondan naklen yayımlanmasından da anlaşılacağı gibi, böylesi folklor olayları, Macaristan'da bir Devlet Politikası olarak düzenlenmekte ve uygulanmaktadır. Keza, devletin politikası gereğince, 25-30 Temmuz

ayrı özellikler vermiş, oyunlar da iki cinsin vücut yapılarına göre biçimlenmiştir. Kadın oyununu erkeğe, erkek oyununu kadına yaradılıştan gelen vücut özellikleri dolayısıyla oynatamazsınız. Modern belediye de erkek ve kadın figürleri arasında önemli farklar vardır. Folklorcuyum iddiasıyla ortaya çıkan meslektaşlarımızdan, hatırgönül ilişkilerini bir yana bırakarak daha olumlu programlar beklemek hakkımızdır sanıyorum.

1978 tarihleri arasında, festivale katılan ekipler, beş ayrı gruba bölünerek, beş ayrı kentte gösterilerin yapılması sağlanmıştır.

Nitekim biz, 26 Temmuz akşamı Kecskemét'in, bizim Taksim'deki Kültür Sarayı kadar görkemli Eğitim Merkezi (Müvelödési Központ) nin salonunda, Romanya, Yugoslavya, Çekoslovakya, Türkiye ve üç Macaristan ekibini seyrettik. Aynı anda, öteki ekipler de öteki kentlerde gösteri yapıyorlardı.

27 Temmuz akşamı da, yine aynı salonda, dört Macar ekibinin, tam anlamıyla folklorik gösterilerini izledik. Bu gösterilerde, yediden yetmiş dek, her yaştaki köylüler yer almışlar, otantik çalgılar eşliğinde, halk şarkıları söylemişler ve seyredenlere, tam anlamıyla bir köy şöleni yaşatmışlardı.

VI. Tuna Folklor Festivali'nde ekipler arasında bir yarışma yoktu. Ancak, düzenleme komitesi festival süresince bir değerlendirme yapmıştır. Son gece düzenlenen Gala'da ekiplere ve ekiplerin kimi elemanlarına çeşitli ödüller verilmiştir. «Halkların Barışı» adı verilen ilk üç ödül, Bulgaristan, Polonya ve Türkiye ekiplerine verilirken, bu üç ekibin, festivalin en başarılı ekipleri olduğu anlaşılıyordu. Ayrıca FOTEM'in davulcusuna da bir ödül verilirken, ekibimizin bu enstrümanının ne denli etkili olduğu kanıtlanmıştı.

Festivalin son günü, tüm ekipler Kalocsa kentinde görkemli bir defile yürüyüşü yapmışlar, aynı akşam Bács-Kiskun Belediye Başkanı İstvan Gajdocsi'nin ödülleri dağıtmasından sonra sıra ile Kalocsa Kız ekibi, Romanya, Bulgaristan, Macar-Transilvanya, Çekoslovakya, Macar-Slovak, Federal Almanya, Macar-Çardaş, Sovyet-Kazak, Polonya ve Türkiye ekipleri gösteri yapmışlardır.

Adıyaman'ın yerel ekibi kadar güçlü olmasına rağmen, Adıyaman yöresi oyunları ile büyük ilgi toplayan FOTEM, ayrıca Bitlis, Giresun ve Diyarbakır oyunlarını da başarı ile sergileyerek, Halk Oyunlarımızı iyi bir biçimde sunmuşlardır.

ULUSLARARASI FOLKLOR KONFERANSI

Macar İlimler Akademisi tarafından düzenlenen «Uluslararası Folklor Konferansı»nın konusu «Dünkü ve Bugünkü Folklorizm»di. Konu,

dört ana bölüme ayrılmış, ama çalışmalar tek sekiyon halinde yapılmıştır. Önce «Macaristan'da Folklorizmin Rolü ve Tezahürleri» konusunda bildiriler sunulmuş ve tartışılmış, bunu «Uluslararası Folklor Araştırmalarının Sonuçları», «Uluslararası Folklorizmin Tezahürleri» ve «Tuna Ülkelerinin Folklorizm Araştırmalarındaki Benzerlikler» konulu bildirilerin sunulması ve tartışılması izlemiştir.

Tartışmalı Konferans 27 Temmuz sabahı başlamış, Macar İlimler Akademisi Etnografya ve Folklor Enstitüsü Müdürü Tibor Bodrogi'nin açış konuşmasından sonra, sırası ile 27 Temmuz günü öğleye değin şu bildiriler okunmuş ve tartışılmıştır.

MACARİSTAN'DA FOLKLORİZMİN ROLÜ BELİRTİLERİ

Vilmos VOİGT (Macar): «Macaristan'da ilimsel folklor araştırmalarının sonuçları»

Bertalan ANDRÁSFALVY (Macar): «Folklorizmin toplumu oluşturan rolleri üzerine»

Lászlo KOSA (Macar): «Folklor ve eğitim»

Jozsef ZELNİK (Macar): «Folklorizmden sonra»

Mariann VARGA (Macar): «Macaristan'da halk sanatçılarının hakları»

János Bâthory (Macar): «Folklorizm ve m»

Mihaly Hoppal (Macar): «Sinema ve Folklor»

Szilárd BIERNACZYK (Macar): «Sinema sanatında ve edebiyatta yeni etnologizm»

Imre DANKO (Macar): «Folklorizasyonun amacı olarak mal değişimi»

Imre KATONA (Macar): «Biz folklorun 24. 25. saatinde miyiz?»

Pál BÂNSZKY (Macar): «Macaristan'da folklor ve yaratıcı sanatlar»

Lászlo SZABO (Macar): «Doğu Macaristan'da Tiszazug'dan bir ağaç oymacısının eserleri»

Kincso VEREBELYİ (Macar): «20. yüzyılın başlarında Macar halk sanatının keşfi veya bizim folklorizmimizin başlangıçları»

29 TEMMUZ 1978

ULUSLARARASI FOLKLOR ARAŞTIRMALARININ SONUÇLARI

Dunja RITHMAN - AUGUVSTIN (Yugoslavya): «Folklor, folklorizm ve bugünkü toplum»

Dènes ZOLTAI (Macar): «Plebey'in halkta boynuzu»

Utz JEGGLE (F. Almanya): «Folklorizm ve tarih/Almanya'daki kültür değişimleri sorunları üzerine düşünceler»

Andreas C. BIMMER (F. Almanya): «Folklorizm ve içeriği»

Pèter SZUMAY (Macar): «Kuzey Macaristan'da Sajovelezd'de halk sanatının günümüzdeki durumu»

Agnes KOVACS (Macar): «19. yüzyıla ait bir Macar çocuk kitabı ve folkloristik motifleri»

ULUSLARARASI FOLKLORİZMİN BELİRTİLERİ

Nail TAN (Türk): «Sanayi Toplumunda Folklorizm»

Jozef BURSZTA (Polonyalı): «Polonya'da bugün düzenlenen ve doğal folklorizm»

Violetta KRAWCZYK (Polonyalı): «Modern Polonya kasabasının yaşamında folklorizm»

Hannelore FASSKE (Doğu Almanyalı): «Sosyalist köy eğlencelerinde gösteri örneği olarak Sırp düşünleri»

Marija ZORNİKAJA (Rus): «Günümüz Sovyet sahne danslarında halk danslarının kolonisi»

29 TEMMUZ 1978

TUNA ÜLKELERİNİN FOLKLORİZM ARAŞTIRMALARINDAKİ BENZERLİKLER

Prof. Dr. İsmail KAYNAK (Türk): «Puşkin'in eserlerinde Türk Folkloru ile ilgili bilgiler»

Ninel S. POLİSCUK (Rusya): «Bugünkü halk sanatının repertuar mekanizması ve oluşum yolları»

Bohuslav BENES (Çek): «Bugünkü Çekoslavakya'da mahallileşme ve folklorizm arasındaki ilişkilerin tasviri unsurları»

Siegfried NEUMAN (Doğu Almanyalı): «Doğu Almanya'nın kuzeyinde folklor ve folklor geleneği»

Milan LESCAK (Çek): «Bugünkü Slovakya'da folklorizm araştırması»

İrfan Ünver NASRATTINOĞLU (Türk): «Türkiye'deki folklor çalışmaları ve folklorizm»

Tartışmalı konferansın kapanış konuşmasını yapan, Macar Bilimler Akademisi Etnografya Enstitüsü Müdürü Tibor BODROGI, uzun konuşmasında Türk folkloru ve Türkiye'deki folklor çalışmaları üzerinde durdu. BODROGI özetle «Biz folklor çalışmalarımızda Türkiye'yi örnek almıştık, ama görüyoruz ki, ilgisizlik yü-

Etnoloji Araştırmaları ve Yayınlar :

AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR VE KÖKENLERİ

— 3 —

Yazan : Donalt N. WILBER

Türkçesi : Oğuz AKTAN

Hazara Moğollarının konuştuğu dilin «arkaik» bir farsça olduğu bilinmektedir. Bu dille, 13 ve 14. yüzyıllarda İranda yaygın olarak konuşulan dil arasındaki bağıntıyı inceleyen hiçbir dilbilimsel çalışma yapılmamış ve Ghur adlı Tacik krallığının diliyle karşılaştırmalar için yeterli veri de toplanmamıştır. Hazara dili aslında (temelinde) farsça olmakla birlikte birçok türkçe sözcüğe sahiptir. Bunlardan bazılarının Çağatay türkçesinden geldiği kesinlikle söylenebilir. Yine, 13. yüzyıldaki moğol terimleriyle benzerlikleri kurulabilecek (moğolca) bazı sözcükler de kullanılır.

Hazaralar üzerine çok az antropolojik ölçümler yapılmıştır, fakat gözlemlere bakılırsa çıkık elmacık kemikleriyle, «çekik» gözleriyle ve seyrek sakallarıyla mongoloid tipte oldukları kolayca doğrulanabilir. Yuvarlak kafalıdırlar, fakat yüzleri Afganistan'ın kuzeyindeki Türk-Moğol unsurlardaki (gruplardaki) kadar geniş değildir.

zünden, Türkiye'de folklorun yüzde on'u kalmıştır...» dedi.

Daha sonra düzenlenen kokteylde, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanı Nail TAN'la konuşan BODROGI, karşılıklı ilişkilerin yararları olacağını söyledi.

BİLDİRİLER KISA ZAMANDA BASILACAK

Konferansı düzenleyenler, bildirilerin tümünü, konferansın açıldığı gün teksirli kitap halinde tüm üyelere verdiler. Ancak, öğrendik ki, bildirilerin tümü kısa bir süre içerisinde kitap haline getirilerek, üyelere ve ilgili kuruluşlara gönderilecektir.

Kecskemèt'teki Uluslararası Folklor Konferansı bizim için olduğu kadar, ülkemiz açısından da yararlı olmuştur. Orada hem Türkiye'deki çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgiler sunduk, hem de Avrupa folklor çevrelerinden yeni dostlar edinmek olanağını bulduk. Türk delegasyonuna gösterilen büyük ilgi ise, kuşkusuz ülkemize ve ulusumuza gösterilen saygı ve sevginin bir kanıtı idi. 28 Temmuz 1978 günkü oturumun öğleden sonraki bölümüne Prof. Dr. İsmail KAYNAK'ın başkanlık etmesi ise bizim için onur verici bir olay oldu.

Her Hazara aşiretinin ayırıcı fiziksel özellikleri olduğu söylenir. Buna göre bir Besud veya bir Uruzgani dış görünüşüyle kolayca saptanabilmiştir. Bütün bu aşiretlerin bölgenin ilk sakinleriyle bir ölçüde elvenip karışmış olmaları beklenebilir. Fakat karışma ölçüsünde aşiretten aşirete farklılıklar olmuştur. Hazara aşiretlerinden biri olan ve orta çağda bilinen bir Moğol aşiretinin adını taşıyan aşiret, çevredeki diğer etnik gruplarla yakın ilişkiden yaşadıkları izole bölge yoluyla korunmuşlardır. Besudlar, öteki Hazaralarca «saf» (katıksız) soy sayılırlar. Hazarajat'ın güney sınırındaki aşiretler, örneğin bunlardan Jağhurilerin, Tacik ve Afgan komşularıyla aralarında evlenmelerin olduğu açıktır. Kanıtı ve mongoloid görünüşlerinin daha az olmasıdır. Hazara gelenekleri bu evliliklerin varlığını doğrular. Besudların batısına düşen Dai Zangi ve Dai Kundi aşiretlerinin fiziksel yapılarıyla ilgili çok az bilgi vardır elimizde.

1880'lerde Amir Abdurrahman Afganistan birliğini kurma girişimlerinde bulunurken her dönemde bağımsız olmuş Hazara aşiretleri başkaldırdılar. Ayaklanmanın sonunda Hazaraların çoğunluğu, özellikle de Uruzgani ve Jaghuri aşiretlerinden olanlar Belüçistan'daki Quetta ve İran'daki Maşhad kentine kaçtılar. Kandahar'ın kuzeyindeki topraklarına Afgan aşiretleri yerleşti. 20. yüzyılın başında Amir Habibullah, Hazara sürgünlerine af tanıdı ve Maymana ve Sarı Pol illeri arasında toprak sağladı. Yakın zamanda alınan bilgilere göre bu bölgede şimdi birkaç bin Hazara bulunmaktadır.

Hazarajat, toprağı verimli bir ülke değildir. Kuzeyindeki yüksek dağ doruklarının ortalama yüksekliği 15.000 fittir. Güneye indiğçe yüksek doruklar dar vadiler yoluyla tepelere ve yüksek yaylalara yol verir. Hazaralar ekim yaptıkları tarlalara bitişik çamur veya taştan yapılmış evlerden oluşan korunmalı köylerde yaşar. Bu köylere arpa, buğday ve bezelye tarlalarını sulamak amacıyla kilometrelerce öteden dikkatlice açılmış kanallar yoluyla su getirilir. Hazara Moğolları şii müslümandır. Hazaraların, dinlerini de, farsça ve tarımsal tekniklerle birlikte bölgeye yerleşen Taciklerden aldıkları sanılmaktadır.

278

279

Afganistan Türkmenleri dokudukları kilimlerin üstünde tar çalıp, çay içiyorlar
(Fotoğraf : 1976 — Oğuz AKTAN)

Afganistan'ın batısında ve buraya bitişik İran'ın doğusunda. Batılı Hazaralar diye bilinen Hazaralar yaşar. Burdaki halk da Moğoldur. Fatat geçmişleri Hazaraja'nın Hazaralarıninkinden farklıdır. 19. yüzyılın sonunda bu bölgedeki bazı topluluklar hala moğolca konuşuyordu. Batılı Hazaralar sünnidir ve yakın zamana kadar çadırdaki yaşayan göçebeydiler. Bazıları az aylarında Afgan - İran sınırını aşyordu.

Hindu-Kush'un kuzeyinde Türk kökenli ve Türk - Moğol gruplar bulunmaktadır. Hristiyanlık çağının (miladi devir) başından itibaren Türk aşiretleri Afganistan'a parti parti girmişlerdir. Yueh-chi'lerin Türk kökenli oldukları sanılmaktadır. 10. yüzyılda güney Afganistan'da hala Türkler yaşamaktaydı. Ghilzai aşiretinin ölüm ve klanlarının adları da, örneğin Turanrın, Burhanların, Tokhi, Hotak, Andar ve Takkilerin adları orada bir Türk dilinin varlığını esin kanıtıdır.

7 ve 13. yüzyıllar arasında Türk aşiretleri bu bölgeye yerleşmiş ve adlarını vermiştir. Tüstan, Siri Darya ve Amu Derya boyunca uzanan düzlüklerden oluşan alandır. Bu Türklerin bir bölümü güneye inmiş ve zamanla Afgan aşiretlerini oluşturmuşlardır. Geri kalanları batıya

ilerlemiş ve Anadolu'da Türk imparatorluğunu kurmuşlardır. Bir bölümü de bugün kuzey - batı Afganistan, kuzey-doğu İran ve Sovyet Türkmenistanı'nı içine alan bölgede kalmışlardır.

Türkmenler diye biline gelen çoğunluk göçebe olarak kalmış. Yaşadıkları bölge otlak olarak bile çok çıplak olduğundan geçimlerini kervan soyarak ve Tacik köylerini yağmalayarak sürdürdüler. 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında Rus orduları güneye doğru baskı yaptığında Türkmenler orduların önünde Afgan sınırına doğru inenlerin başında geldi. Kuzey - doğudaki Tacik köylerini yakıp yıkarak ilerlediler. Rus-Afgan sınırı 1887'de çizildiğinde Türkmenlerin çoğu sınırın Rusya yanına geçti. Afganistan'da kalanlarsa barışçıl insanların korkması gereken soyguncular, yağmacılar değildiler artık. Bunlardan bazıları hala kubbe biçiminde çadırlarında (yurt) yaşamakla birlikte, sürücülüklerini ekim yaparak takviye etmeye başlamışlardır.

Sovyet devriminden sonra Türkmenlerin düşmanı olan gruplar Afganistan'a sığındılar. Çoğunluğu Kuzey Afganistan'da kaldı. Bunlardan biri, Sariq aşireti ise güney-batı Afganistan'a kadar indi. İran'daki ve Sovyet Türkmenistanı'n-

daki Türkmenler fiziksel yapı (tip) bakımından kaskasoiddir; uzun kafalı, uzun düz burunlu ve bol sakallıdır. Afganistan'dakilerin fiziksel tipi mongoloid olarak belirtilir. Afganistan'da 20.000 kadar Türkmenin bulunduğu sanılmaktadır ve bunlar da bütün Türkmenler gibi sünnidir.

13 ve 14. yüzyıllarda Moğollar batıdan Türkistan'a girdiklerinde aralarından bazı gruplarla karşılaştıkları Türk grupları arasında evlenmeler oldu. 15. yüzyıl da bu Türk-Moğol grupları, Özbek aşiretleri konfederasyonunu oluşturdu. Bundan kısa bir süre sonra Siri-Derya'nın kuzeyine düşen aşiretler konfederasyondan ayrıldı ve Kazak diye anılmaya başladı. Güneydeki Özbekler, Türkistan'daki yerleşik Tacik halkının etkisi altında kalıp Türkistan'ın şehir-devlet hanlıklarını yönetmek amacıyla yerleşikliğe geçtiler. Aslında (eskiden) göçebe olmalarına karşın Afgan Türkistanı'nın Özbekleri bugün çeşitli bölgelerde tarım ve ticaretle uğraşan yerleşik köylülerdir. Ana dilleri hala türkçedir. Fakat Özbeklerin çoğunluğu çifte dillidir, farsçayı da Türkçe kadar konuşurlar. 19. yüzyılın sonuna dek Afgan Türkistanı birtakım bağımsız Özbek egemenlerince (beylerin) yönetiliyordu.

Afganistan'daki Özbeklerin sayısının 820.000 olduğu sanılır. Bunlar da Türkmenler gibi

sünnidir. Afganistan'daki Özbekler mongoloid özellikleriyle tanınmalarına karşın bunu doğrulayan gerçek bir fiziksel bulgu yoktur elimizde. Sovyet Özbekistanı'ndaki Özbeklerin büyük çoğunluğu mongoloiddir. Fakat kaskasoidlere de rastlanır. Bu durumun, Tacik grubuyla olan evliliklerin sonucu olduğu düşünülebilir. Özbeklerin kuzeydeki kuzenleri Kazakların, Kuzey Afganistan kadar güneyde bulunmaları gerekirdi. Fakat Sovyet Devrimini izleyen yıllarda birçok Kazak göçmüştür buralara. Bugün Afgan Türkistanı'ndaki Kazakların nüfusu üzerine birşeyler söylemek olanaksızdır. Gezginlerin yakın zamanlardaki raporlarında çok az sözü edilmiştir Kazakların. Burdan giderek, Sovyet Özbekistanı'nda olduğu gibi burda da Kazakların Özbek topluluğu içinde eritildikleri (asimile oldukları) sonucu çıkarılabilir.

Afganistan'ın kuzey - doğu uzantısı olan Wakhan koridorunda Kırgızlar yaşar. Bunlar da Özbek ve Kazakların olduğu gibi Türk - Moğoldurlar. Dilleri türkçe, görünüşleri mongoloiddir. Ovalarda yaşayan kardeşlerinin tersine Kırgızlar göçebe olarak kalmışlardır. Afganistan'ın, Sovyet Kırgızistanı'la, Çin Sinkiang'ı arasındaki dağ sınırlarını mevsimlik göçleri sırasında rahatça geçerler. Yakın zamanda bir kaynaktan öğrenildiğine göre Afganistan'daki Kırgızlar 30.000 ka-

Afganistan'da bir Özbek düğünü, gelin geliyor. (Fotoğraf : 1976 — Oğuz AKTAN)

ardır.
Karakalpaklar, daha çok Sovyetler Birliği'ne bulunan bir Türk aşiretidir (boyudur). 1935'te Afgan Türkistanı'nda dağınık Karakalpak kümelerinin bulunduğu bildirilmişti. Türkmen ve Özbeklerinkinden çok ayrı bir dil konuşuyorlardı. Afganistan'a Sovyet Devriminden sonra gelmiş olabilirler. Yine öngörüldüğüne göre son zamanlarda 2000'e yakın Karakalpak Afgan Türkistanı'ndan Doğu Afganistan'daki Celalabad'a göçmüştür.

19. yüzyılda Afganistan'ın kuzey ve doğusunda diğer birkaç Türk grubunun da bulunduğu saptanmıştı. İzleyen yıllarda bu grupların Tacik, Özbek veya Afgan topluluklarına karışması olasıdır. Bununla birlikte Türk gruplarından biri olan Kızıl Baş'lar ayırt edilebilirler. Kızıl Baş'lar kırmızı şapkalarından dolayı bu adı taşıyor. İranlı egemen Nadir Şah, 18. yüzyıl ortalarında Afganistanı işgal ederken bunları getirilen Türk aşiretinin kalıntılarıdır. Nadir Şah'ın aldığı kasabalara yerleşerek garnison askerlerini oluşturuyorlardı. Nadir Şah'ın ölümünden sonra Kabil'de bir Kızıl Baş garnisonu kaldı. Şii müslüman olan bugünkü torunları Kabil'in içinde ayrı bir mahalle oluşturmuştur. Birçok Kızıl Baş devlet dairelerinde yazı işleri görevinde bulunmaktadır. Geri kalanları ticaret ve zanaatçılıktır. 19. yüzyıl ortalarında bazı aralarında hala türkçe konuşurlardı, fakat anlaşılabilirlerdi. Bugün ise farsça konuştukları anlaşılmaktadır. Elimizde kesin bir bilgi yoktur. Hazarajāt'ın batı ucunda, Folad'deki yüksek vadilerde de bir Kızıl Baş kolonisinin bulunduğu bildirilmektedir. Afganistan'daki Kızıl Baş nüfusunun 60.000 ile 20.000 kişi arasında olduğu sanılmaktadır.

Afganistan'ın kuzeydoğusundaki yüksek dağlarda yaşayan Nuri aşiretleri Dardik grubuna bağlı diller konuşur ve bugünkü sayıları 60.000'dir. Anavatanları bilinmeyen bu halk yüzyıllar boyunca, 1896'da islamı zorla kabul edene kadar, Kafir diye anıldılar. Bu tarihten sonra, aman ışığının tepelerinde yanacağını belirtmek amacıyla bu bölgeye Nuristan adı verilmiştir. Yani ışık ülkesi. Halkı da Nuriler veya Nuristaniler diye çağırılmaya başladı. Halk, diğer birçok Afgan gruplarıyla birlikte Araplardan gelen iddia eder ki gözde bir hülyadır. İlk zamanlar, çok önceleri batıdan gelmiş, bir zamanlar çok güçlü bir halkın torunları oldukları inanılırdı. Antropolojik veriler bu bölgenin

asıl (ilk) sakinlerini andırdıklarını söyler. Bazıları bu halkların dravidyanlar olduğunu ileri sürer. Bazı bilim adamları da indo-aryan olduklarını. En akla yakın görüleni daha uygar bir ırkın ve diğer üç unsurun (grubun) yoksullaşmış kalıntıları olduklarıdır. Bu üç unsur: çok eski bir grup, merkezî Himalayaların bilinen en eski topluluğu; Kürtleri andıran bir unsur; ve dinarikle nordik özelliklerin karışımı olan bir unsur ki bu ırkların (indo-aryan egemenliğinin ortalarına rastlayan) en eski prototiplerine kadar inilebilir. Nuristanilerin, Afgan halkını oluşturan en eski etnik unsurlar arasında olduğu kesinlikle bilinmektedir. Bilindiği kadarıyla da 19. yüzyılın sonuna dek büyük dinlerden etkilenmeden kalabilmiş tek etnik gruptur.

Nuristan toprakları İÖ. 4 ve 3. yüzyıllardaki Paropamisadae adlı Grek eyaletinin bir bölümü içine giriyordu. O zamanlar halkına Kambojalar deniyordu. Indo-İranlıların melez torunları diye bilinirlerdi. O zamanlar daha geniş bir alana yayılmış olmaları gerekirdi. Müslümanların saldırıları sonucu orta Asya'dan çıkıp şimdiki dağlık bölgeye yerleşmeye zorlanmış olabilirler. Ana aşiretlerinden birinin adı hala Kam, diğer adıyla Kamtoz'dur.

Müslümanların bunlar için kullandığı Kafir adı ilk kez İS. 1020'de tarihçi Gazneli Mahmut tarafından kullanılmıştır. Bu halktan başka yazıtlar da 14, 15, 16. yüzyıllarda ve Moğol dönemi boyunca söz etmişlerdir. 1839'da Kafirler Celalabattaki Sir William Macnaghten'e bir heyet göndererek ülkelerini işgal eden, deri rengi zararsız olan İngiliz birlikleriyle ilişki kurma izni istemişlerdir.

Nuristan'ı şimdiye kadar çok az Batılı ziyaret ettiğinden Kafirlerle 1889'dan 1891'e dek iki yılını birlikte geçiren George Robertson'un notlarına hala sık sık başvurulmaktadır. Kafirler iki ana gruba ayrılır: Siah-Push'lar ki bunlar da kendi içinde 5 aşirete ayrılır; ve Safid - Push'lar, bunlar da Prasungeli, Waigeli ve Ashkun aşiretlerinden oluşur. Siah-Push'ların 5 aşiretinin konuştuğu dil olan Kati dilinin ağızları arasındaki ayrılıklar o denli yüzyeydedir ki Kati, Prasun ve Ashkun'ların konuştuğu dillerin karıştırılması mantıksızlık olur.

Fiziksel tip olarak Kafirlerin çoğu orta boylu az üstünde, ince yapılı, düzden dalgaliya değişen siyah saçlıdır. Pencap sakinlerinkini andıran bir deri rengine sahiptirler. Afganlarınkine benziyor da denebilir. Burun ince ve düz-

dür, gagaburun biçimine de rastlanır. Aralarından yalnızca Prasungeliler göze çarpar biçimde farklıdır -güçlü bir yapı, çok basık bir alın, derine kaçmış gözler, öbürlerinkinden genişçe bir burun, geriye kaçık bir çene, daha koyu bir ten rengi. Bu özelliklerle Prasungelilerin, bu bölgenin en ilk sakinleri (aborijinleri) olduğu söylenebilir.

Kültürleri açısından Afganistan'ın öteki halklarından ayrılan Kafirler 2-3 katlı tahtadan evlerde yaşarlar. Veranda biçimindeki üst kat oymalarla süsüldür. Keçi ve sığır besler, hiç at beslemeyiz. Yakın zamana kadar inek ve keçilerini tanrılarına kurban ederlerdi. Birisi öldüğünde ölüsü tahtadan bir sanduka içine konur ve köyün eteklerinde gömülmeden tutulur. Ölenin tahtadan bir tasviri 2-3 gün süren şölen ve dansın yapıldığı mezarlığın ortasına çakılır.

Kafir aşiret yapısı, Robertson'un anlattığına göre Afganistan'daki öteki aşiretlerinkine benzer. Bir farkla; aşiret üyelerinin dışında iki tane aşiret olmayan sınıf vardır: Özgür yoksullar ve köleler. Köleler çoğunlukla savaş tutsaklarıdır. Öteki Kafirlerden de alınmış olabilirler. Ev köleleri, onlara sahip olan aileyle birlikte yaşar ve zanaatla uğraşan kölelerden daha iyi bir yaşam sürerler. Zanaatla uğraşan kölelere Hindistan'da kast üyelerine nasıl davranılıyorsa öyle davranılır. Kafirler arasındaki tüm zanaatçılar -örneğin ağaç oymacılar, çizme yapanlar, dokumacılar, hep köledir, davulcuların olduğu gibi. Blacksmith'ler tüm kölelerin en alt kastı sayılır, fakat bütün köleler «melez»dir ve bir türbeye veya bir din adamının evine girmeleri yasaktır. Tüm zanaatçı köleler köy içinde özel bir yer işgal ederler. Köle, sahibi için çalışır ve karşılığında para almazdı. Fakat toplumun diğer üyelerine yaptığı iş ve gördüğü hizmetin karşılığını isterdi. Bu yolla mülk sahibi de olabilirdi. Hakimler kuruluna bile seçilebilirdi.

Aşiretin üyesi kişi, mevkiini (statüsünü) varlığınıyla sağlardı. En yüksek mevkie ulaşmak için, kadın veya erkek, bütün aşirete bir dizi geniş şölen vermesi gerekirdi. Bu, sayısı belli şölenleri vermiş olan bir kişi iç çemberin (jast) bir üyesi sayılırdı artık ve büyük saygı görürdü. Fakat, giderlerin çok artmasından en çok 3-4, haddi 5 kişi Jast'a girebilirdi koca aşiretten.

Aşiretten herhangi bir kişi müslüman öldürerek de mevki elde edebilir. 4-5 müslüman öldürmüş bir kişi özel bir tür şal giymeye hak

Bize gelen KİTAPLAR

● EHLİMAN AHUNDOV — SEMİH TEZCAN: BAYCAN HALK YAZINI ÖRNEKLERİ». Semih Tezcan'ın «Giriş», «Azerbaycan Türkçesinin Türkiye Türkçesinden başlıca ayrılıkları» başlıklı yazılarından sonra derleyici Ahundov'un «Bir Nêçe Söz»ü açıklayıcı bilgi verdikten sonra, Ekinci ve çoban neğmeleri, Mövsim ve merasim neğmeleri, Gehrëmanlıg neğmeleri, Lirik mahnılar, Uşag neğmeleri, Bayatılar, Atalar sözü, terbiyevi âdet ve nesihetler, Tapmacalar, Halk teatri ve oyunları, Nağıllar, Destanlar, Letifeler, Garavelliler, Efsane ve rivayetler, İzahlar ve şerhler, Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları: 445. Eser, 24 X 16,5 cm boyunda, 556 sayfa, 250.— lira (Ankara, 1978).

● Adnan Turani: «RESİMDE GEOMETRİ». İşlemleri - Sorunları. İçinde, Önsöz, Geometrik biçimlemelere ilişkin gözlemler ve değerlendirmeler, Yazısal biçimlemeye ilişkin geometrinin gözlemi ve saptanması, kompozisyon kuruluşunda yer alan geometri, geometri akılcılığı ile yaratma olayının karşıt oluşlarını ortadan kaldıran nedenlerin araştırılması, Sonuç, Notlar, Yararlanılan kaynaklar ve Resimler dizini ile 68 resim ve şema yer almaktadır. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 184, Sanat Dizisi: 32. Kitap, 23,5 X 16 cm boyunda, 102 sayfa, 70 lira (Ankara, 1978).

kazanır. Müslümanlara karşı düzenlenen baskınlarda -ki aralarında sürekliliği kan gütmeler vardır- katil, öldürdüğü kişinin kulağını veya başından bir tutam saç almalıdır zaferinin simgesi olarak. Ayrıca eline geçirebildiği yağmalık maldan da alır. Yağma partisi tamamlanıp eve döndüğünde bir zafer dansı düzenlenir. Genellikle aşiret içinde kan gütmeler olmaz. Fakat bir kavga çıktığında araya girmek her kavga görgü tanığının görevidir. Bir olayda bir adam öldüğünde, öldüren, ya karşılama ya da sürgünlükten birini seçerdi.

Afganistan'ın batısında çoğunlukla adlarından Çakar Aymak diye sözedilen birkaç aşiret yaşar: «4 aşiretler.» Bu dört aşiretin adları değişir. Çoğunlukla söylendikleri biçimde: Firunkühiler, Taimaniler, Jamshediler ve Taimuriler. (Devamı var)

VİZE'NİN DOĞANCA KÖYÜNDE SÖYLENEN MANİLER

Derleyen : Fahrettin EKİM

Kalkız kızlar gezelim
İnci mercan dizelim
Gücenmeyin hiç bana
Hepinizden güzelim.

Güneş gider batmaya
Selâm götür Fatma'ya
Ne kadar zaman kaldı
Bir yastıkta yatmaya.

Ayakkabım toz atar
Yârim bana göz atar
Atma yârim gözünü
Elâlem bize bakar

Elma attım denize
Geliyor yüze yüze
Doğanca'nın kızları
Yedibin yediyüze.

A İrinci irinci
Tasa koydum pirinci
Doğanca'nın kızları
Nerde olsa birinci.

Bisikletle gezersin
Karımcayı ezersin
Madem benden güzelsin
Niye bekâr gezersin

Mezarlık arkasında
Pembe gül yakasında
Acıyorum yârime
Koyunlar arkasında

Karşıdan gelen atlı
Kıravatı yan taktı
Söyleyin sevgilime
Ne zaman nişan yaptı.

Güdüdü ekme yârim
Ben onu tekleyemem
Sen askerden gelince
Ben seni bekleyemem.

Kapılarda menteşe
Fiyâtı yetmişbeşe
Yâre bir çift sözüm var
Bulamam kenar köşe.

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar

Yeşil çimen üstünde
Kara kazan kaynar mı
Nişanlı olan kızlar
Orta yerde oynar mı.

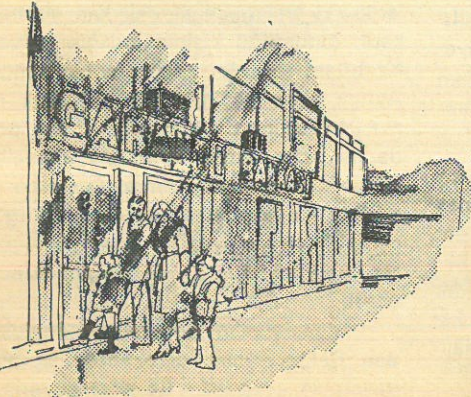
Çapa kazarım çapa
Sapına baka baka
Şimdi burdan yâr geçti
Aynayı çaka çaka

Bizim evler kenarda
İstemeyiz kiracı
Kâğıt kalem var iken
İstemeyiz aracı.

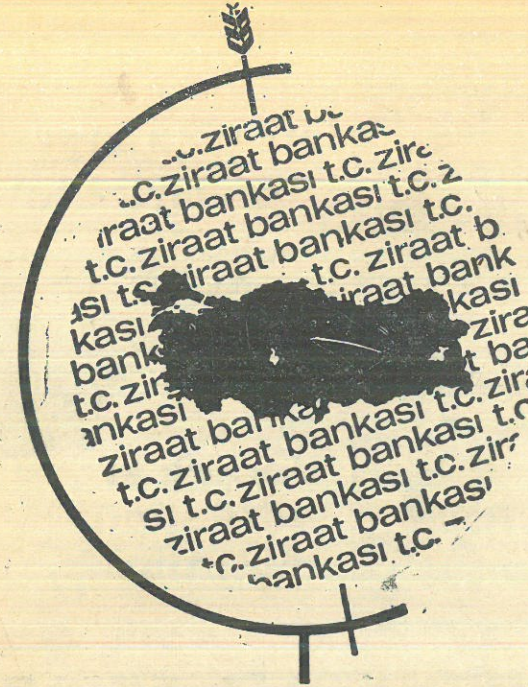
ailenizin bankası

Yurdun her köşesindeki
şubeleriyle yakınınızdaki bankadır.
TÜRKİYE GARANTI BANKASI;

 **TÜRKİYE
GARANTI
BANKASI**

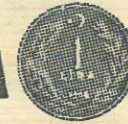
HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde

T.C.ZİRAAT BANKASI

(Basın: 60054/A. 20074 — 97)

**EN KÜÇÜK
TASARRUFLARINIZA,
BÜYÜK
TASARRUFLARINIZ
GİBİ DEĞER
VEREN BANKA**

285
AKBANK

**ANADOLU
BANKASI**
SİZİN EŞİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
kısacası
AİLENİZİN BANKASIDIR

TFLEW MUDOGC B V N J E H X S R P O M N H E
G O N C O C O C O C O C O C O C O C O C O C

W M O X H K G A U S E

A D G T F U N H G

M Z K G Y E

N G I D O

A I G B

**BANKANIZI
SEÇTİNİZ Mİ?**

demek ki
görüşünüz
kuvvetli...

TÜRK TİCARET BANKASI

EDİRNE'den KARS'a kadar yurdun her köşesinde hizmetinizde

(Folklor: 100)

(Radar Reklâm: 101)

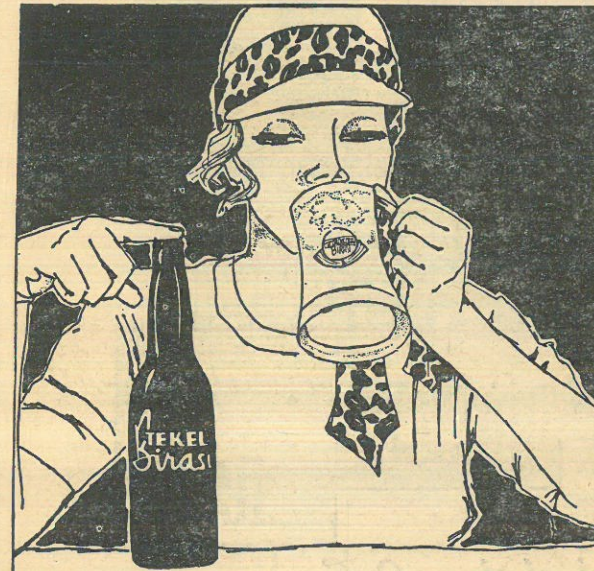
**ağzınızda eşsiz
grin®
duygusu**

esiz grin duygusu
yaşanır ağızda
her gülüşünüzde belli olur
pürü pürü sağlıklı dişler

grin

seffaf yeşil hoş kokulu
diş macunu

**biraların "ASI"
tekel birası...**

287

**LOKMAN MÜSTAHZARI
HALK SAĞLIĞI HİZMETİNDE**

- Ekza - 9 Eczema merhemi
- Algo - Tablet Ağrı hapi
- Lokman - Tablet Ağrı hapi
- Algo - Analjezik tablet
- Algo - Tablet 4 tabletlik
- Morovit - Vitamine Kuvvet şurubu
- Kina - Kola İştah şurubu
- Anamur Burun ve göz damlası
- Meprool Tablet Sinir hapi
- Sollargen Granüle Eczema - kaşını
- Sel de Gastrin Granüle Mide tozu.
- Gastro Goutes Mide damlası
- Gastroguanil İshal kesici tablet
- Metegastrin Mide tozu
- Derivit Yara ve yanık merhemi.
- Lokman Çayı Afiyet çayı tozu
- Dover Tablet Öksürük ve bronşite
- Metekodin Öksürük hapi
- Metekodin Öksürük şurubu
- Algo - Wax Ağrı merhemi
- Algo - Wax Vazo Grip ve ağrılarda
- Algo - Wax Nazal Nezle merhemi
- Ma-ka-ta Basur merhemi
- Cuti - Cura Cilt losyonu
- Pedi - Cura Ayak banyosu
- Pilo - Cura Saç İlacı
- Lokman Kaşe ağrı kesici
- Panason (20 Gr. paket) Sağlık çayı
- Panason (50 Gr. alüm. kutu)
- Deriseptol Yara ve göbek
- Dr. Krom Diş pastı

(Folklor: 104)

(Yeni Ajans: — 102)

(Basın: 60109 — 103)

Son baskı tarihi: 29.9.1978

duvarlarınızın
vazgeçilmez
dostu

**ÇANAKKALE
SERAMİK
fayansları**

banyo
ve mutfağınız
için

sıhhi

temiz

modern

ucuz

dayanıklı

renkli

KS

Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.

Karaköy, Tersane Caddesi, Hediye Sokak No. 4-6 Tel.: 43 03 55 (5 hat)

288

(Folklor: 105)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

EKİM 1978

İÇİNDEKİLER:

Folklor Sözcüğü Üzerine	Dr. Nevzat GÖZAYDIN
Kerkük Hoyrat ve Manileri —1—	Hikmet DİZDAROĞLU
Bir Kars Destanı	M. Sabri KOZ
Türk Destanları	Murat URAZ
Türkistanlı Sazsairi ve Destancı Pölken	Prof. Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Afganistan'da Etnik Gruplar—Kökenleri —4—	D. N. WILBER - Oğuz AKTAN
Kilis'te Kuşçuluk — Güvercin Uçurmak	Mazlum Nusret KILIÇKIRAN
Konya Köylerinde «Misafir Odaları»	Mustafa ATAMAN
Karacaoğlanlar ve Büyük Karacaoğlan —1—	Cemil YENER
Prizren'de Türk Manileri —1—	Nimetullah HAFIZ
Kars Halk Dansları Üstüne İki Düzeltme —2—	Mahmut SARIKAYA
Boratav adına Paris'te 70. Yaşı Dolayısıyla Kitap Basıldı	TFA

TÜKENEN SAYILARIMIZ YENİDEN BASILDI.
BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 351

KURUŞ : 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

289